

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і управління

Кафедра фінансів, банківської справи і страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Управління кредитним ризиком банку за матеріалами
АТ «Ощадбанк»

Рівень вищої освіти магістр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Фінанси, банківська справа та страхування

КВРФБС 019263.01.08.00

Виконав: студент II курсу,
група ФБСм-21-1

Вадим ТАНАСІЄНКО

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник: канд. екон. наук., доцент

Катерина ЛАРІОНОВА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер

Підпис, дата

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Завідувач кафедри ФБСС
д-р. екон. наук., професор

Ніла ХРУЩ

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

_____ 2022 р.

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Теоретико-методичні основи управління кредитним ризиком банку	10
1.1 Сутність кредитного ризику банку та необхідність ефективного управління ним	10
1.2 Управління кредитним ризиком як запорука безпеки кредитної діяльності банку	13
2 Методичні засади управління кредитним ризиком банку	30
2.1 Аналіз кредитного портфеля та проблеми оцінки кредитного ризику банків України за 2019-2021 роки	30
2.2 Аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 роках	38
3 Напрями удосконалення управління кредитним ризиком банку на прикладі АТ «Державний ощадний банк України»	45
Висновки	63
Список використаних джерел	68
Додатки	76

Вступ

Банківська система – сегмент, який відіграє ключову роль в економіці будь-якої країни. Здатність своєчасного врахування та нейтралізації загроз і викликів у банківській діяльності є основою стабільності функціонування банківських установ.

Кредитна діяльність є підґрунтям банківського бізнесу, головною метою якої є прагнення досягти комерційного успіху шляхом зміцнення та підвищення надійності кредитного портфеля, при якому буде забезпечено максимальної дохідності при мінімальному рівні кредитного ризику. Банківське кредитування активізує домогосподарства, державний та корпоративний сектор економіки.

В умовах сьогодення банківські установи повинні вдосконалювати стратегію та тактику кредитування, адже нестабільність соціально-економічної ситуації та нові виклики зовнішніх факторів спричиняють ризики неповернення кредитів. Ризики банківського кредитування можуть викликати непередбачувані зміни в обсязі, прибутковості та структурі активів, вплинути на банківську прибутковість, ліквідність та платоспроможність.

Оскільки кредитні відсотки – основне джерело доходу для багатьох банківських установ, то саме управління кредитним ризиком банку є важливою сферою управління ризиками. Мінімізація негативного впливу ризику кредитування на функціонування банків є однією із найважливіших проблем в умовах дефіциту енергоносіїв та ресурсів, коронавірусної пандемії. Управління кредитними ризиками – проблема, яка і в подальшому потребує теоретичного дослідження в контексті превентивного виявлення ризиків та зведення їх до мінімуму, а в результаті – збільшення дохідності банківського сектору, підтримання фінансової стійкості та надійності банківської установи.

Значна кількість вітчизняних та зарубіжних науковців займаються проблемами кредитного ризику.

Основи банківського управління ризиками розглянуті Ф. Аленом, Х. Димакосом, Г. Марковіцем, П. Роузом та іншими дослідниками. Зокрема, питаннями управління кредитним ризиком присвячені праці українських вчених: Васильєвої Т.А., Дзюблюк О.В. [21], Загороднього А.Г., Коваленко В.В. [33], Масалигіної В.В., Прийдун Л.М., Примостки Л.О. [55], Радової Н.В., Рясних Є.Г., Охрименко І.Б. [53], Семенча І.Є., Серик Ю.В. [61] та багатьох інших.

Зважаючи на значні наукові здобутки дослідників щодо управління кредитним ризиком банківських установ, все ж деякі теоретичні та практичні моменти залишаються дискусійними та недостатньо розробленими, багато питань потребують удосконалення та доопрацювання, зокрема уточнення сутності «кредитний ризик», систематизація його видів та чинників, дослідження особливостей застосування методів управління кредитним ризиком, поглиблення теоретичних основ управління кредитним ризиком банків, розвиток науково-практичних підходів до оцінювання портфельного кредитного ризику банківських установ в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища.

Метою дослідження є узагальнення існуючих теоретичних і прикладних аспектів, теоретико-методичних засад нейтралізації кредитних ризиків банків в умовах нестабільності розвитку фінансового ринку України.

Для досягнення поставленої мети окреслено та послідовно розв'язано наступні завдання:

- на основі опрацювання літературних джерел уточнити економічну сутність та особливості понятійно-категоріального апарату поняття «кредитний ризик» та охарактеризувати чинники, що зумовлюють його виникнення;

- проаналізувати етапи управління кредитного ризику банківських

установ;

- провести дослідження методів управління кредитним ризиком банків;
- проаналізувати фінансово-економічні передумови управління кредитним ризиком у банківській системі України;
- проаналізувати фінансово-господарську діяльність АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 роках;
- провести дослідження особливостей управління кредитним ризиком АТ «Державний ощадний банк України»;
- удосконалити модель оцінки кредитного ризику АТ «Державний ощадний банк України», реалізація якої сприятиме зміцненню конкурентоспроможності та прибутковості банківської установи.

Об'єктом дослідження є процес управління кредитним ризиком банку.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та практичних положень щодо управління кредитним ризиком банку в умовах нестабільності розвитку фінансового ринку України.

Методи дослідження. Для досягнення мети роботи використано низку загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: абстрактно-логічного узагальнення – для проведення теоретичних узагальнень і визначення сутності понять «кредитний ризик», «управління кредитним ризиком», «кредитний скоринг»; класифікаційно-аналітичний метод – для проведення класифікації видів та чинників кредитних ризиків банків; графічно-аналітичний метод – для наочної ілюстрації досліджуваних соціально-економічних явищ і процесів; методи індукції та дедукції – для побудови структурно-логічної схеми управління кредитним ризиком банків; метод експертних оцінок – для визначення вагових коефіцієнтів кредитного ризику.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи стали законодавчі та нормативні акти України, котрі регламентують діяльність банківського сектору, наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, матеріали

науково-практичних конференцій, фінансова звітність АТ «Державний ощадний банк України».

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад удосконалення управління кредитним ризиком банківських установ, ідентифікація, оцінювання та мінімізація кредитного ризику в банківських установах.

Наукову новизну кваліфікаційної роботи визначають такі положення: набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат кредитного ризику, а саме уточнено зміст поняття: «кредитний ризик», яке, на відміну від існуючих, враховує певну величину очікуваних втрат/ймовірність збитків прибутковості банківської установи або частини акціонерного капіталу (с.11);

- систематизація видів та чинників кредитного ризику, яка, на відміну від існуючих, об'єднує модифіковані види та чинники кредитного ризику, використання якої дозволить оперативніше їх ідентифікувати для більш ефективного виявлення та управління (с.12-13);

- систематизація різновидів кредитного скорингу за низкою класифікаційних ознак, які, на відміну від існуючих, включають деталізацію аплікаційного та колекторського скорингу, використання якої дозволить розробляти та впроваджувати дієві та своєчасні заходи щодо оптимізації та управління кредитним ризиком (с.24-25);

удосконалено:

- модель оцінювання кредитного ризику банківської установи, в якій, на відміну від існуючих, використовуються індикатори рівня кредитного ризику та визначається інтегральний показник кредитного ризику банківської установи на основі використання показників, які емпірично чи теоретично пов'язані з виникненням кредитного ризику, що дозволить оцінити рівень ризику та своєчасно вжити заходи щодо мінімізації та усунення ризиків кредитування (с.52-62).

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні наукові

положення і результати дослідження доповідалися та одержали позитивну оцінку на III Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Розвиток інноваційного фінансового управління суб'єктами економіки в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України», 16 листопада 2022 року, м. Хмельницький, XVI міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків», 24 листопада 2022 року, м. Черкаси, VII міжнародній науково-практичній конференції «Інструменти регулювання національної економіки та національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів», 1-3 грудня 2022 року, м. Хмельницький.

Наукові публікації. Основні положення кваліфікаційної роботи, які висвітлюють результати дослідження, викладено у 5 наукових працях загальним обсягом 1,24 друк. арк.

Структура й обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 72 найменування, 10 додатків. Основний текст кваліфікаційної роботи викладено на 75 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 20 таблиць, 10 рисунків.

1 Теоретико-методичні основи управління кредитним ризиком банку

1.1 Сутність кредитного ризику банку та необхідність ефективного управління ним

В умовах обмеженості та недостатності власних ресурсів, які є базисом для розширення бізнесу, діяльність суб'єктів господарювання утруднюється без додаткових залучень грошових коштів. Цю проблему можна вирішити за допомогою банківського кредитування. Головними постачальниками кредитних ресурсів є банківські установи, які створюють пропозицію на фінансовому ринку, діяльність яких супроводжується ризиком.

Кредитний ризик – доволі багатоаспектне явище, про що свідчить суперечливість трактування як в економічній літературі, так і в законодавчо-правових актах країни, що спричинило неоднозначність поглядів дослідників та науковців щодо визначення його сутності.

Основні підходи науковців до трактування категорії «кредитний ризик» представлено в додатку А, таблиця А1.

Проведене нами дослідження дозволило систематизувати погляди науковців щодо інтерпретації сутності кредитного ризику. Деякі з визначень дублюються та переплітаються, а деякі відрізняються нестандартністю підходу та оригінальністю. Одні науковці трактують цю категорію як ймовірність збитків внаслідок несвоєчасного повернення позичальником основного боргу, інші – як ймовірність відхилення від запланованого грошового потоку тощо.

Так, Бандурка А.М., Глущенко В.В. [12], Демчик І. [24], Прядко О., Цегелик Г. [59] та деякі нормативні акти, серед яких «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» [6] трактують кредитний ризик як «розмір

очікуваних втрат / ймовірність збитків унаслідок дефолту / несвочасного повернення позичальником основного боргу і відсотків за ним».

Згідно думки іншої групи науковців Бондарчука М., Алексєєва І. В., Кльоби Л. Г. [14], Джулай І. [20] та інших «кредитний ризик – ризик несплати позичальником основного боргу та відсотків за користування кредитом, які належать до сплати, у терміни, визначені кредитним договором».

Ковальов А. [32], Лисиченко Г. [43] розглядають кредитний ризик як «ймовірність відхилення від запланованої банком траєкторії / номінального грошового потоку».

Левченко В. [42] пов'язує кредитний ризик із наслідком прийняття рішень в умовах невизначеності або повної невизначеності.

Колектив авторів Дзюблюк О., Прийдун Л. [23], Загородній А. [27], а також деякі нормативні документи «Методичні вказівки Національного банку України з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [44], трактують кредитний ризик як невиконання умов договору.

Наумов Д.О. [47], Прокопенко І.Ф. [57] розглядають кредитний ризик як «можливий спад прибутковості банку або втрата частини акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальника погасити і обслуговувати отриманий кредит», що вказує на негативні наслідки реалізації кредитного ризику, котрі пов'язані з втратою як доходу, так і капіталу.

Проаналізувавши існуючі підходи, узагальнимо, що кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик, який характеризується певною величиною очікуваних втрат / ймовірність збитків прибутковості банківської установи або частини акціонерного капіталу та виникає через неспроможність позичальника / контрагента виконати зобов'язання внаслідок невиконання умов під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів.

Для того, щоб ідентифікувати кредитний ризик серед інших видів банківського ризику необхідно визначити риси, котрі притаманні лише цьому ризику і пов'язані із незадовільним станом фінансових справ у

клієнтів банку та непередбачуваними змінами, спричиненими розвитком фінансового ринку.

Зазначимо, що кредитний ризик має подвійний характер для банківських установ, що знайшло вираження в розподілі на:

- ризик конкретного позичальника (індивідуальний ризик кредитування), який є ймовірністю невиконання зобов'язань перед банком позичальником та неможливістю в повному обсязі та своєчасно скористатися забезпеченням позики;

- ризик портфеля (портфельний кредитний ризик), який пов'язаний з середньозваженою величиною ризиків усіх угод кредитного портфеля.

Кредитний ризик взаємопов'язаний з іншими видами ризиків, які характерні для банківської діяльності та виникають від здійснення різних видів операцій: валютних, кредитних, інвестиційних.

Для кредитного ризику характерна динамічність, яка проявляється у зміні рівня кредитного ризику, який варіюється під впливом як суб'єктивних, так і об'єктивних чинників, адже суб'єкти здійснюють свою діяльність в нестабільному, динамічному середовищі.

Для того, щоб в межах окремого банку забезпечити ефективне управління ризиком кредитування, перш за все потрібно здійснити ідентифікацію – визначити та охарактеризувати його види та чинники, які на нього впливають.

Під чинниками розуміють певні обставини та умови, які здійснюють вплив на виникнення ризиків діяльності банків. Що ж стосується чинників кредитних ризиків – це причини, які впливають на можливість повної або часткової втрати банківською установою суми виданого кредиту та відсотків.

Проведений аналіз наукової літератури [17, 46, 58, 60] допоміг узагальнити види кредитних ризиків та запропонувати їх систематизацію з відповідними чинниками (додаток Б, таблиця Б1).

Так, за сферою виникнення можна виділити такі види кредитного

ризик: зовнішній, який включає економічний, політичний, нормативно-правовий, фінансовий види кредитного ризику та внутрішній. На кожен з цих видів ризиків впливає низка чинників, які можуть залежати, чи не залежати від учасників кредитного процесу.

Перш за все, ризик кредитної діяльності залежить як від зовнішніх, так і від внутрішніх чинників.

На зовнішні чинники практично неможливо вплинути, хоча банк своїми своєчасними діями може пом'якшити їхній вплив та запобігти втратам. Проте, основні важелі впливу на кредитний ризик все ж належать сфері внутрішньої політики банківської установи.

Запропонована класифікація (додаток Б, таблиця Б1) включає і інші ознаки, за якими відбувається розподіл видів ризику: характер охоплення, групи позичальників, характер впливу, можливість прогнозування кредитного ризику тощо та чинники, які впливають на кожен із цих видів кредитного ризику.

Запропонована систематизація видів та чинників кредитного ризику дозволить розробляти та впроваджувати дієві та своєчасні заходи щодо оптимізації та управління ними.

1.2 Управління кредитним ризиком як запорука безпеки кредитної діяльності банку

Стабільність діяльності банківської установи залежить від обраної та імплементованої стратегії управління ризиками. Оскільки неможливо повністю уникнути ризику, то метою процесу управління ризиками кредитування є їх мінімізація.

В умовах мінливості та невизначеності ринкового середовища банківські установи несуть відповідальність за власні дії, прийняття рішень та результати, тому повинні усвідомлено ризикувати. Ризики банківського кредитування мають бути підконтрольними, і лише в цьому випадку

можлива ефективна робота банків. Досить важливим моментом є співставленість ризиків із фінансовими можливостями банківської установи, що в значній мірі залежить від обраної стратегії управління ризиками.

Аналіз наукових літературних джерел дозволив виокремити кілька поглядів науковців щодо проблеми управління ризиком кредитного портфеля банку.

На думку економіста Лаврушина О.І. [39] процес управління ризиком кредитного портфеля банку розглядається також і як процес управління кредитними операціями, що включає: управління технологією кредитних операцій; управління кредитними ризиками. Вчений пропонує алгоритм оцінювання ступеня ризикованості кредитного портфеля комерційного банку, який базується на системі показників, котрі кількісно та якісно дозволяють розрахувати ступінь ризику кредитного портфеля банківської установи.

На думку Жукової Н.К. та Зражевської Н.В. [26] управління кредитним портфелем слід розглядати як процес, що відбувається за такою схемою:

- формування кредитного портфеля відповідно до існуючих вимог і кредитної політики банку;
- оцінка сформованого кредитного портфеля щодо дохідності й ризиків, що являє собою не одноразову дію, а постійний моніторинг із виявлення проблемних кредитів та інших недоліків кредитного портфеля;
- коригування кредитного портфеля, що передбачає підвищення його якості, вирішення питань із проблемними кредитами і включення нових кредитів.

Стешенко О.Д. [65] до основних елементів сучасної системи управління кредитним ризиком відносить: організаційне забезпечення кредитної діяльності; систему лімітів і нормативів; оцінку заявок на кредит і кредитоспроможності позичальника; кредитний моніторинг; управління кредитним портфелем; відновлення проблемних кредитів.

Варто зазначити, що ключовими елементами для ефективного управління ризиками кредитування є: розвинена кредитна політика банківської установи та пов'язані з нею процедури; ефективний контроль за кредитами, висококваліфікований та досвідчений персонал.

До основних принципів управління кредитними ризиками відносять:

– принцип єдності, суть якого проявляється у тісному взаємозв'язку ризиків у кредитному портфелі. Невчасно виявлений ризик призведе до виникнення інших ризиків, що в свою чергу вплине на зростання непередбачуваних витрат;

– самоконтролю, суть якого проявляється у постійному оперативному контролі висококваліфікованими менеджерами банку рівня кредитних ризиків;

– прогнозування та оперативності, сутність яких проявляється у тому, що банківська установа повинна бути проінформована про ризики та їх наслідки, а самі загрози повинні бути своєчасно виявленими;

– принцип побудови власного механізму управління кредитними ризиками, сутність якого проявляється у специфіці ведення кредитної діяльності банківською установою в залежності від особливостей його діяльності;

– пріоритетності – стратегія управління ризиками кредитування, яка впроваджена банківською установою має визначати пріоритетні напрямки управління ризиками;

– ефективності – прагнення постійного удосконалення банківською установою системи принципів управління ризиками кредитування та досягнення найвищого рівня ефективності управління ризиками;

– резервування – створення резервів під ризики проведення кредитування за рахунок вільних коштів, котрі можна використати для покриття збитків;

– документарності – обов'язкове письмове оформлення та реєстрація етапів управління ризиками кредитування.

Метою управління ризиками кредитування є досягнення

оптимального співвідношення між рівнем ризику та економічною вигодою, що передбачає формування кредитного портфеля банку з параметрами, які б забезпечували найбільшу прибутковість при найменшому рівні ризику.

Процес управління кредитним ризиком може бути представлений у вигляді схеми, яка поєднує мету, завдання, цілі, об'єкти управління, основні етапи управління кредитним ризиком з використанням відповідних методів та інструментів (рисунок 1.1).

На першому етапі управління кредитним ризиком проводиться аналіз ризику, визначення мети, завдань, цілей управління, які спрямовуються на розробку стратегій в межах кредитної політики.

На етапі ідентифікації, який вимагає від керівництва банківської установи ґрунтовних знань та досвіду, завдяки отриманій інформації із зовнішніх та внутрішніх джерел з'являється можливість мінімізації рівня невизначеності. Проте, якщо інформації недостатньо, або ж вона недостовірна, то це призводить до збільшення ступеня суб'єктивності, що відображається на якості оцінки кредитного ризику.

На цьому етапі відбувається виявлення причин та чинників ймовірності виникнення ризиків. Достовірність та обсяги зібраної інформації щодо потенційного позичальника впливають на результати прийняття рішень про кредитування на наступних стадіях.

Одне з головних місць в системі управління кредитним ризиком займає кількісна оцінка кредитних ризиків, адже дає змогу оцінити важливі характеристики кредитного ризику.

Порівнюючи можливі втрати і вигоди при здійсненні кредитних операцій проводять оцінку кредитного ризику банку, що дозволяє в подальшому обрати стратегію та оптимальні методи управління ризиком.

Варто відзначити, що досить важливим на даному етапі є проведення стрес-тестування, котре здійснюється для різних коротко- та довгострокових сценаріїв, котрі можливі як для окремої установи, так і для банківського ринку загалом.

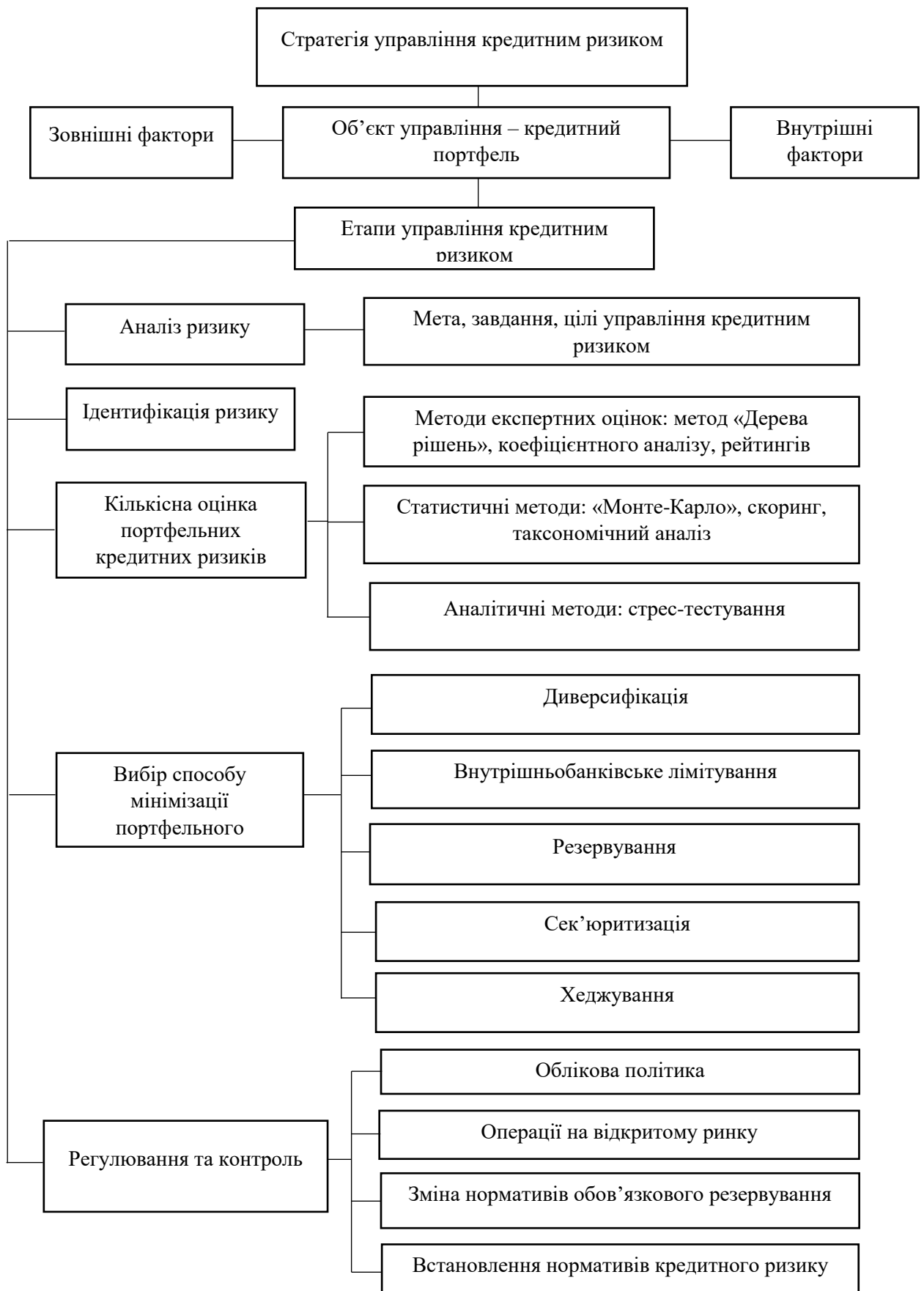

Рисунок 1.1 – Система управління портфельним кредитним ризиком

Джерело: систематизовано автором

На основі результатів, котрі банк отримує при проведенні стрес-тестування, можна визначити прогнозовану величину резервів під очікувані кредитні збитки, які необхідно буде сформувати відповідно до вимог МСФЗ, а також прогнозований розмір кредитного ризику відповідно до вимог Положення № 351 у разі реалізації стрес-сценаріїв [67].

Банки використовують отримані результати стрес-тестування для коригування політики та процедур управління портфельним кредитним ризиком. Характеристика методів та необхідна інформація для оцінки портфельних ризиків представлена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Характеристика методів оцінки портфельних кредитних ризиків

Методи оцінки портфельних ризиків	Особливості методу	Необхідна інформація для розрахунку
1	2	3
Методи експертних оцінок		
Метод «Дерева рішень»	Графічна побудова варіантів рішень, котрі можуть бути прийняті	Показники ризику для кредитного портфеля банку
Коефіцієнтний аналіз	Експертний аналіз динаміки економічних коефіцієнтів, які характеризують кредитоспроможність позичальника через порівняння його показників з середніми показниками по галузі	Показники кредитоспроможності та фінансового стану позичальника
Метод рейтингів	Згідно методики банківська установа розраховує рейтинг і на основі цього робить висновок про кредитоспроможність позичальника	Показники фінансового стану позичальника
Статистичні методи		
Метод «Монте-Карло»	Моделювання випадкових процесів за даними характеристиками	Аналізуються різні варіанти реалізації проекту. Ймовірні характеристики: ймовірна кредитна відсоткова ставка
Скорингові моделі	Математична або статистична модель, за допомогою якої банк намагається визначити ймовірність повернення кредиту конкретним	Використання інтегральних показників щодо кожного клієнта: професія, дохід, вік, стаж роботи тощо

	позичальником на основі кредитної історії	
Таксономічний аналіз	Застосування таксономічних процедур для групування об'єктів, котрі характеризуються великим числом ознак, що дає змогу впорядкувати елементи сукупності	Використання показників ризику та прибутковості діючого кредитного портфеля
Аналітичні методи		
Стрес-тестування	Аналіз зміни кількісних показників ризику в динаміці	Використання показників ризику кредитного портфеля

Джерело: систематизовано автором

Більшість запропонованих методів оцінки портфельних ризиків використовують однакові характеристики для аналізу фінансового стану клієнтів. Для отримання даних про позичальників основними джерелами інформації є анкетні дані на момент подачі кредитної заявки, інформація бюро кредитних історій.

На наступному етапі, враховуючи результати, отримані під час оцінки портфельних кредитних ризиків, приймається рішення щодо вибору методу управління портфельним кредитним ризиком. Характеристика та особливості цих методів запропоновані в п.п 1.3 кваліфікаційної роботи.

Важливою складовою механізму управління портфельним кредитним ризиком є наступний етап – регулювання та контроль портфельного кредитного ризику банку, адже важливі управлінські рішення приймаються під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ у разі відхилення фактичних значень рівня кредитного ризику від встановлених.

Варто відзначити, що Національний банк України, органи законодавчої та виконавчої влади здійснюють нормативно-правове регулювання портфельного кредитного ризику з метою забезпечення прибутковості функціонування банків.

До основних напрямів регулятивної діяльності НБУ, стосовно рівня портфельного кредитного ризику відносять [67]:

- створення методичної бази здійснення кредитної діяльності,

визначення принципів кредитування, порядку видачі, повернення кредитів, правове регулювання взаємовідносин між позичальником та кредитором;

- обмеження доступу банків на ринок кредитування шляхом надання їм банківської ліцензії на здійснення кредитних операцій;
- встановлення нормативів кредитного ризику;
- встановленням мінімальних вимог банків щодо визначення розміру очікуваних втрат (збитків) за активними операціями внаслідок реалізації кредитного ризику;
- здійснення виїзного та безвиїзного нагляду з боку НБУ за кредитною діяльністю комерційних банків з метою відстеження ефективності регулювання кредитних ризиків.

З метою регулювання портфельних кредитних ризиків банківських установ, НБУ застосовує такі методи впливу на кредитні операції банків як [67]:

- облікова політика (підвищення облікової ставки призводить до зростання процентних ставок за кредитами та зменшення попиту на кредити з боку економічних суб'єктів, а зниження облікової ставки, навпаки, веде до зниження процентних ставок за кредитами і, відповідно, до зростання попиту на банківські кредити з боку суб'єктів господарювання);
- операції на відкритому ринку (купівля чи продаж цінних паперів, може впливати на обсяг вільних ресурсів, які є в розпорядженні комерційних банків і таким чином стимулювати скорочення чи розширення кредитних операцій);
- зміна норм обов'язкових резервів (змінюючи норму обов'язкового резервування НБУ впливає на кредитну політику банків та стан грошової маси в обігу).

Для того, щоб здійснювати контроль за портфельними кредитними ризиками банківських установ НБУ встановлено три нормативи кредитного ризику, виконання яких є обов'язковим (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Вимоги щодо нормативів кредитного ризику, встановлені НБУ

Норматив	Розрахунок	Нормативне значення
Максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	співвідношення суми всіх вимог банку та всіх фінансових зобов'язань, наданих щодо контрагента або групи пов'язаних контрагентів до регулятивного капіталу	Не більше 25%
Великих кредитних ризиків (Н8)	співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків щодо контрагентів, груп, пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб до регулятивного капіталу	Не більше 8-кратного розміру РК
Максимального розміру кредитного ризику за операціями, пов'язаними з банком особами (Н9)	співвідношення сукупної суми всіх вимог та всіх фінансових зобов'язань наданих банком щодо пов'язаних з банком осіб до регулятивного капіталу	Не більше 25%

Зазначимо, що якість кредитного портфеля значним чином впливає на рівень надійності банківської установи, тому НБУ регулює саме портфельний кредитний ризик.

Кожна банківська установа індивідуально розробляє модель управління кредитним ризиком, котра має бути комплексною та ефективною, залучати кожен із функціональних підрозділів банку, створювати підпорядковані зв'язки управління даним процесом.

Сучасні економічні відносини є досить мінливими та нестабільними, в результаті впливу певних негативних чинників, які можуть залежати як від банківської установи, так і від позичальника, тому звичайні кредити, які мають доволі низький рівень ризику на початку угоди можуть ставати проблемними з часом.

Однією із необхідних умов, яка сприятиме довготривалому економічному успіху банку є створення стабільної системи ризик-менеджменту на основі ефективного управління кредитним ризиком. Балансування між прибутком банківської установи та ризиком, оптимальне їх співвідношення є одним із найважливіших і найскладніших завдань, які намагається вирішити керівництво банку.

Метою управління кредитним ризиком є імплементація різного роду заходів, які були б спрямовані на мінімізацію втрат банку за певними кредитними операціями на момент настання ризику. Кредитний ризик потребує управління як на макрорівні (національному), так і на мікрорівні (рівні кожного банку).

Класифікацію методів управління кредитним ризиком представлено в додатку В, рисунок В1.

Варто зазначити, що на макроекономічному рівні процес управління кредитними ризиками набуває системного характеру, а головну роль в його реалізації виконують органи державної влади.

Залежно від рівня застосування методи управління кредитним ризиком можна поділити на такі групи: загальнодержавний та рівень банківської системи.

До методів загальнодержавного рівня відносять:

- надання гарантій при кредитуванні пріоритетних секторів економіки державними гарантійними фондами;
- імплементація законодавчо-нормативної бази для забезпечення кредитної діяльності банківських установ.

На рівні банківської системи виділяють:

- встановлення коефіцієнтів кредитного ризику для усіх банків. До прикладу, до таких коефіцієнтів можемо віднести питому вагу кредитного портфеля банку в загальних активах – не більше 70% тощо;
- проведення моніторингу рівня кредитного ризику банківського сектору з метою попередження кредитних дисбалансів;
- нагляд за функціонуванням банківського сектору на ринку кредитування та вжиття попереджувальних заходів щодо накопичення непрацюючих кредитів.

На рівні окремої банківської установи методи можна поділити на: методи управління кредитним ризиком на рівні окремої позики та на рівні кредитного портфеля банку.

До першої групи методів відносять:

- аналіз кредитоспроможності позичальника;
- аналіз та оцінка кредиту;
- структурування позичених коштів;
- документування операцій кредитування;
- контроль за кредитом та станом застави.

Особливість даних методів у послідовному їх застосуванні, в протилежному випадку вони представляють етапи процесу кредитування.

Перед укладенням кредитної угоди працівник банківської установи повинен проаналізувати кредитоспроможність позичальника, тобто його здатність своєчасного погашення кредиту та виявити чинники, які зможуть негативно вплинути на погашення позички.

Можна використовувати різні засоби інформації про ступінь кредитоспроможності позичальника, проте основними джерелами внутрішньої інформації все ж залишаються фінансові звіти, такі як баланс, звіт про прибутки і збитки, тощо.

Розрахунок та аналіз різних показників на основі цих звітів дозволяє зрозуміти стан справ позичальника, оцінити рівень його платоспроможності. Варто зазначити, що одним із методів, за допомогою якого приймають рішення про надання банківських кредитів є кредитний скоринг.

Скоринг – це система, яка на основі кредитних історій банку оцінює ймовірність дефолту потенційного позичальника, виходячи з його соціально-демографічних характеристик [13, с.246].

Саме кредитний скоринг, що являє собою математичну або статистичну модель, за допомогою якої банк визначає, наскільки велика ймовірність, що цей потенційний позичальник поверне кредит у встановлений строк [29, с.197] є інструментом, який дозволяє підвищувати ефективність кредитної діяльності банків через зниження ступеня ризиковості.

Кредитний скоринг враховує як кількісні фінансові показники діяльності позичальника, так і якісні показники, які надають характеристику

кредитоспроможності суб'єкта кредитування та є зручним інструментом для оцінювання банківськими установами.

Дослідження джерел щодо використання кредитного скорингу [15, 25, 29, 36, 45, 54, 62, 69] дозволило систематизувати його види (додаток Г, таблиця Г1).

За ознакою наявної інформації розрізняють такі види скорингу: аплікаційний, поведінковий, колекторський та скоринг шахрайства. В аплікаційному виді скорингу можна виділити два підвиди: вузький та розширений аплікаційний скоринг. Виділення підвидів скорингу базується на тому, що оцінка кредитоспроможності позичальника проводиться за даними кредитної історії, тобто здійснюється вузький аплікаційний скоринг.

У випадку відсутності кредитної історії у позичальника, або ж сумнівної кредитної історії, виникає необхідність використання додаткових даних для оцінки кредитоспроможності позичальника, тобто мова йде про здійснення розширеного аплікаційного скорингу.

Потребує нашої уваги ще один різновид скорингу – колекторський, який дозволяє розрізнити боржників за можливістю повернення позичених коштів. Особливості роботи із боржниками будуть залежати від того як боржники комунікують із банком – контактні, або ж неконтактні боржники. Варто зауважити, що контактні боржники на основі використання даної моделі скорингу поділяються на потенційних платників та неплатників за кредитною угодою. В залежності від цього розрізняють колекторський скоринг контактності та скоринг повернення боргу.

В таблиці 1.3 запропоновані сильні та слабкі сторони кредитного скорингу, можливості та загрози його використання в банках.

Перевагою методу є врахування особливостей індивідуальності позичальника. Від традиційного експертного методу скоринг відрізняється нижчим рівнем суб'єктивізму, легше піддається автоматизації, що значно скорочує час на прийняття рішення про надання кредиту. Недоліками ж є децентралізація, орієнтування на професійну діяльність та практичні

навички менеджерів, які займаються кредитуванням, використання інформації про раніше видані кредити, що обмежує можливість оцінювання ризику часовим діапазоном, відсутність необхідних баз даних для створення надійних скорингових моделей, неточність результатів цих моделей.

Таблиця 1.3 – Матриця SWOT використання кредитного скорингу в банківських установах

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - підвищення точності оцінки позичальника та зменшення кількості неповернутих кредитів; - прискорення процедури оцінки позичальника; - швидкість і безсторонність в ухваленні рішень; - зниження ролі людського фактора при ухваленні рішень; - зниження витрат та мінімізація операційного ризику; - відсутність необхідності тривалого навчання персоналу 	<ul style="list-style-type: none"> - постійне удосконалення та оновлення системи оцінювання для отримання більш достовірної та точної інформації
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - залучення нових клієнтів; - створення централізованого накопичення інформації про позичальників; - зниження рівня неповернень; - збільшення кредитного портфелю за рахунок зменшення кількості необґрунтованих відмов за кредитними заявами; - управління кредитним портфелем; - обмін інформацією між банками 	<ul style="list-style-type: none"> - оманливість системи оцінювання та створення враження надійного клієнта; - невірна оцінка кредитоспроможності позичальника; - невірний вибір банком математичної моделі для оцінки; - вихід з ладу скорингової системи

До методів управління ризиком кредитного портфелю банку відносять:

- диверсифікацію;
- внутрішньобанківське лімітування;
- резервування;
- сек'юритизацію;
- хеджування.

Особливості та ефект застосування методів управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля банку представлені в додатку В таблиці В.1.

Диверсифікація – інструмент управління кредитною діяльністю

банків, який дає можливість знизити загальний ризик кредитного портфеля завдяки розподілу кредитних вкладень. Диверсифікація – є методом управління ризиком за рахунок підбору інструментів (розподілу активів та пасивів за різними компонентами), результати володіння якими слабо корелюють між собою [28].

Цей метод викликає особливий інтерес в зв'язку з актуалізацією глобалізаційних процесів, негативним впливом кризи коронавірусної пандемії, невпинним розвитком науково-технічного прогресу, появою нових фінансових технологій та можливостей.

Метод досить активно використовується в діяльності вітчизняних банківських установ, є основним методом управління як портфелем активів у цілому, так і відносно окремих портфелів, серед яких особливе місце займає кредитний портфель.

Використовують такі аспекти диверсифікації: часовий, просторовий, продуктовий [32, с.205-207] та розрізняють наступні види: галузеву, географічну й портфельну диверсифікацію [56, с.138-140].

Ковальов А. зазначає, що під час диверсифікації портфеля кредитів необхідно враховувати не лише взаємозв'язок доходів за кредитами, але й взаємозв'язок їх ризиків [32, с.207]. Однією із передумов до ефективної реалізації процесу диверсифікації кредитного портфеля є вкладення коштів у позики, рівень кореляції доходів і ризиків яких є доволі низьким.

Варто наголосити, що цей метод управління ризиками дає змогу знизити усю сукупність кредитних ризиків, які супроводжують кредитний процес: валютний, ліквідності, процентний тощо.

Як зазначають Примостка Л.О. [56] та Криклій А.О. [37] метод потрібно застосовувати зважено й обережно, спираючись на статистичний аналіз та прогнозування, беручи до уваги можливість банку та рівень кадрового потенціалу.

Проте, останнім часом з'являються дослідження, які вказують на суперечливий вплив цього методу як з позиції внутрішньобанківської ефективності [71], так і ефективності та фінансової стабільності діяльності

банків [72].

Внутрішньобанківське лімітування досить часто застосовується як на рівні окремого комерційного банку, так і на рівні усієї банківської системи. Система лімітування включає такі типи лімітів: ліміти індивідуального кредитного ризику, ліміти портфельного ризику, ліміти повноважень. Стосовно окремих категорій або груп позичальників визначаються граничні обсяги кредитних операцій.

Зниження ліміту може призвести до неповного використання кредитних ресурсів, а в результаті – до недоотримання доходів. Тому ліміт має бути визначеним на такому рівні, щоб банк отримав максимум доходу при прийнятному рівні можливого ризику.

Відносно новим інноваційним підходом до управління кредитним ризиком, порівняно із іншими, є сек'юритизація, коли з'являється можливість швидко отримати ліквідні кошти та перерозподілити ризики між банком, інвестором та спеціалізованою юридичною компанією.

Це специфічний спосіб управління кредитним ризиком банку, що передбачає випуск цінних паперів, джерелом платежів за якими слугують надані банком групи однорідних кредитів [21, с.46].

Групами кредитів можуть бути споживчі, іпотечні, цільові тощо, тобто мова йде про заміну неринкових активів, якими є банківські кредити на ринкові, тобто цінні папери, в результаті чого відбувається зниження ризику та залучення додаткових ресурсів.

Отже, завдяки використанню сек'юритизації відбувається зменшення портфельного кредитного ризику банку в результаті трансформації неліквідних активів у ліквідні. Цей метод представляє інтерес для комерційних банківських установ, які мають значні обсяги кредитних вкладень та потребують ефективних інструментів управління. Проте цей метод не достатньо застосовується у вітчизняній практиці.

Хеджування є імунітетом для балансу банківської установи, яке захищає від змін цін на ринку. Згідно із визначенням НБУ: хеджування – метод пом'якшення ризику, який полягає у визначення об'єкта хеджування

та підборі до нього адекватного інструменту хеджування. За наявності схеми хеджування банк повністю ліквідує як ризик, так і можливість отримання додаткового прибутку: у разі, якщо умови чи події будуть сприятливими з погляду об'єкта хеджування, будь-який прибуток автоматично перекриватиметься збитками від інструменту хеджування [8].

До методів хеджування належать: управління розривом між чутливими активами та зобов'язаннями (геп-менеджмент); структурне балансування, укладення форвардних і ф'ючерських угод з метою створення компенсуючих позицій; управління середньозваженим терміном погашення (дюрація); проведення операцій страхування за допомогою опціонів; обмін платежами відповідно до балансових характеристик учасників угоди (своп-контракти) [8].

Проте, хеджування є досить витратною діяльністю, адже укладання термінових контрактів з метою хеджування вимагає довгострокових вкладень. Для того, щоб захистити майбутні доходи банкам потрібно витратити кошти вже на поточний момент.

Програма хеджування розробляється з метою трансформування ризику. Структура ризику, оптимальна для банківської установи, має встановлювати компроміс між вартістю хеджування та його вигодами.

Досконале хеджування дозволяє уникнути повністю цінового ризику, а результати від проведення операцій хеджування мають компенсувати результати переоцінки балансової позиції хеджера.

На нашу думку, методи мають використовуватися комплексно, на такому етапі, коли це буде найдоцільніше.

Отже, банківським установам України необхідно переймати досвід іноземних банків щодо використання інноваційних методів управління ризиками кредитування, що позитивно вплине на покращення фінансової стійкості, нормативів банку, сприятиме залученню додаткових коштів для бізнесу.

2 Методичні засади управління кредитним ризиком банку

2.1 Аналіз кредитного портфеля та проблеми оцінки кредитного ризику банків України за 2014-2021 роки

Банківський сектор України увійшов в 2022 рік із невирішеними проблемами, які зумовили появу нових кредитних ризиків та погіршили якість кредитного портфеля національних банків. Період 2019-2021 років для нашої країни, як і для більшості інших став випробуванням на стійкість. Спалах COVID-19 спричинив кризу та зумовив виклики та загрози, швидке подолання яких було ускладненим через повільний темп економічного зростання економіки України.

Перш за все варто зазначити, що банківський сектор протягом 2014-2021 років зазнав значної реструктуризації. Якщо на початку 2014 року функціонувало 180 комерційних банків, то до початку 2022 року їх кількість скоротилася до 71, тобто 109 банківських установ припинили свою діяльність у зв'язку із неплатоспроможністю та непрозорою діяльністю. Жорстка політика НБУ позитивно вплинула на діяльність банківського сектору у довгостроковій перспективі.

Також необхідно звернути увагу на те, що частка банків з вітчизняним капіталом на початку 2014 року становила 73%, а з іноземним – 27%, то на початку 2022 року це співвідношення становило відповідно 67% та 33% [9], що свідчить про проблеми із низькою капіталізацією банків із вітчизняним капіталом, що в свою чергу вплинуло на погіршення конкурентоспроможності, обмеженість доступу до фінансових ресурсів, послаблення кредитування. Це відбулося через вплив політико-економічної нестабільності в країні та зовнішніх викликів.

Проаналізуємо основні фінансові показники діяльності банківського сектора України (додаток Д, таблиця Д1).

Протягом 2014-2017 років рівень доходів банківського сектору скоротився з 210,2 млрд грн до 178,1 млрд грн, збиткові результати були зумовлені витратами на формування резервів за втратами від активних операцій через зростання обсягів непрацюючих кредитів та списання цих кредитів за рахунок власного капіталу банківських установ.

Протягом 2014-2016 років рівень рентабельності активів скоротився від -4,07% до -12,6%, в той час як обсяги сформованих резервів зростали, що свідчить про дестабілізацію та погіршення ситуації у банківському секторі.

Протягом 2018-2021 років рівень доходів банків України зростає з 204,6 млрд грн до 273,8 млрд грн. Проте, немає чіткої тенденції до зміни рівня рентабельності активів: у 2018-2019 роках рентабельність активів зростає з 1,69% до 4,26%, в 2020 році скорочується до рівня 19,22%, в 2021 році – зростає до 35,08%.

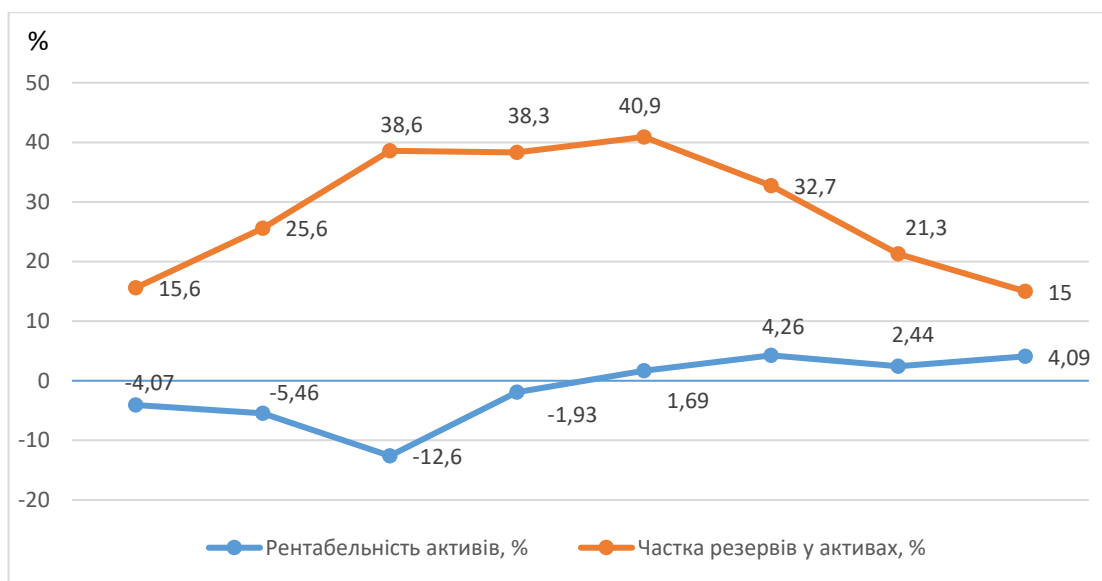

Рисунок 2.1 – Залежність між обсягом сформованих резервів і рентабельністю активів банків України за 2014-2021 роки [19, 52]

На наше переконання, збільшення обсягів резервів для відшкодування втрат за активними операціями призводить до зростання навантаження на банківські установи країни, негативно позначається на їх ліквідності та платоспроможності. Частка резервів у активах протягом 2014-2018 років

зростає із 15,6% до 40,9%, протягом 2019-2021 років – скорочується до 15,0% (рисунок 2.1).

Протягом тривалого проміжку часу банківські установи застосовували агресивну політику на кредитному ринку, котра характеризувалася максимізацією доходу від кредитних операцій цих установ, проте супроводжувалася великим кредитним ризиком.

Необхідно зазначити, що за досліджуваний період частка недіючих кредитів у загальному обсязі наданих банківськими установами кредитів варіювалася в межах від 13,5% в 2014 році до 30,0% в 2021 році (таблиця 2.1).

Протягом 2014-2017 років якість кредитного портфеля знижувалася через зростання частки непрацюючих кредитів в результаті впливу економіко-політичної нестабільності, в тому числі девальвації національної валюти, що знизило платоспроможність позичальників банку.

Збільшення частки недіючих кредитів в кредитному портфелі банківських установ впливає на зростання відрахувань в резерви на покриття втрат за кредитними операціями. Чим більші суми відрахувань, тим менш ефективно використовується капітал і скорочується прибутковість капіталу та активів банківських установ.

Протягом 2018-2021 років частка недіючих кредитів скорочується відповідно від 52,8% до 30,0%.

За 2021 рік чистий гривневий кредитний портфель банків України зріс на 40,2%. Чисті валютні кредити зросли на 9,6% порівняно з 2020 роком. Темпи роздрібного кредитування перевищили рівень до пандемії COVID-19 – чистий гривневий портфель кредитів населенню зріс протягом року на 36,9%. Приріст чистих гривневих позик на нерухомість становив 62,4% [34].

Розглянемо динаміку обсягів наданих кредитів та активів банківських установ в Україні протягом 2019-2021 років (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка змін кредитного портфеля та непрацюючих кредитів банків України у 2019-2021 роках

Показники	Роки			Абсолютне відхилення, млн грн		Темп приросту, %	
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020	2020/2019	2021/2020
Кредитний портфель	1097595	1049579	1149567	-48016	+99988	-4,37	+9,52
Непрацюючі кредити	530780	430371	345131	-100409	-85240	-18,92	-19,81

Загальний кредитний портфель банків України скорочується на 4,37% або на 48016 млн грн в 2020 році порівняно з 2021 роком, зростає на 9,52% або на 99988 млн грн в 2021 році порівняно з 2020 роком.

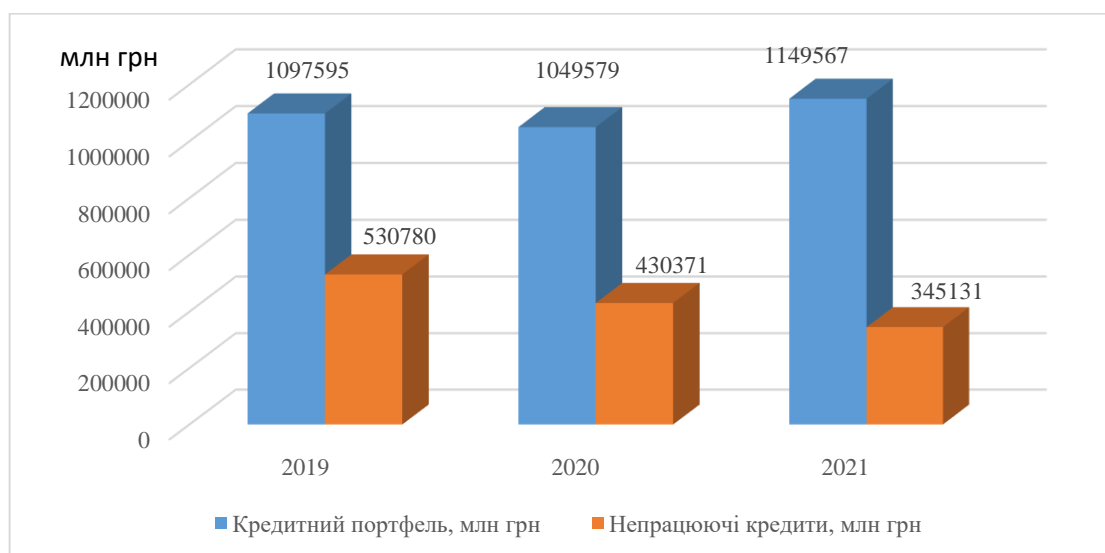

Рисунок 2.2 – Динаміка непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків України за 2019-2021 роки

Протягом досліджуваного періоду спостерігалася тенденція скорочення обсягу непрацюючих кредитів в банківському секторі країни на 185649 млн грн. Основними факторами є скорочення обсягів неякісних кредитів у валюті в результаті зміцнення гривни, наповнення споживчого портфеля новими кредитами, реструктуризація кредитів корпоративного сектора.

Таблиця 2.2 – Динаміка непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків України у 2019-2021 роках

Показники	1.01.2020		1.01.2021		1.01.2022	
	сума в млн грн	частка в загальній сумі, %	сума в млн грн	частка в загальній сумі, %	сума в млн грн	частка в загальній сумі, %
Кредитний портфель	1097595	100	1049579	100	1149567	100
Непрацюючі кредити	530780	48,36	430371	41,00	345131	30,02
у т.ч. банки з державною часткою	396903	63,52	310225	57,41	253977	47,08

Згідно статистичних даних протягом досліджуваного періоду частка непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків України зменшується: з 48,36% на 1.01.2020 року до 30,02% на 1.01.2022 року.

Варто зазначити, що найбільший ризик кредитування приймають банківські установи із державною формою власності. Частка непрацюючих кредитів, акумульованих в державному секторі скорочується з 63,52% на 1.01.2020 року до 47,08% на 1.01.2022 року. На рисунку 2.3 представлено ТОП 10 банків за обсягом непрацюючих кредитів станом на 1.01.2022 року.

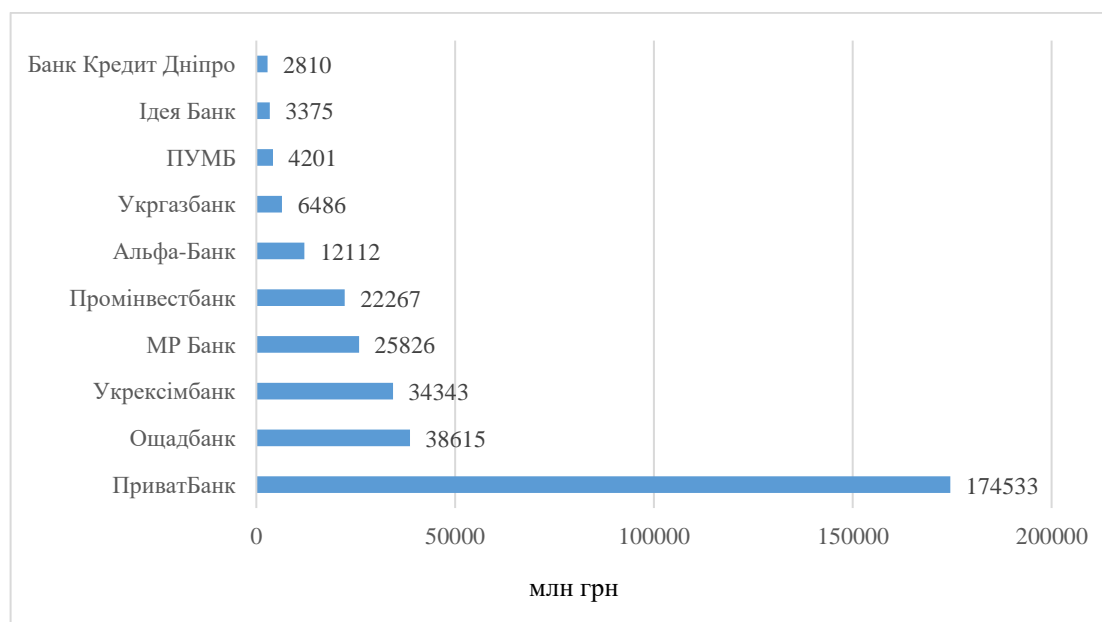

Рисунок 2.3 – ТОП 10 українських банків за обсягом непрацюючих кредитів станом на 1.01.2022р. [19]

Проаналізувавши рисунок 2.3, зазначимо, що найбільший обсяг непрацюючих кредитів на 1.01.22.р. був у АТ «ПриватБанк» – 174533 млн грн, наступними за обсягом непрацюючих кредитів є АТ «Державний ощадний банк України» із показником 38615 млн грн, АТ «Укресімбанк» – із показником 34343 млн грн. Це банки із державною формою власності.

Менша кількість проблемних кредитів зосереджена у банках із приватним капіталом – АТ «Банк Кредит Дніпро», АТ «Ідея Банк», АТ «ПУМБ».

Проаналізуємо обсяги кредитного портфелю та непрацюючих кредитів найбільших банків України станом на 1.01.2022р. (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Показники кредитного ризику найбільших банків України за розміром активів на 1.01.2022р. [19]

Банки	Обсяги кредитного портфелю банків, млн грн	Обсяги непрацюючих кредитів, млн грн	Частка непрацюючих кредитів, %
АТ КБ «ПриватБанк»	249621	174533	69,9
АТ «Державний ощадний банк України»	116548	38615	33,1
АТ «Укресімбанк»	110122	34343	31,2
АБ «Укргазбанк»	63112	6486	10,3
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	74386	1646	2,2

Згідно даних таблиці 2.3 найбільший обсяг кредитного портфелю у АТ КБ «ПриватБанк» – 249621 млн грн, в цій банківській установі і найбільший обсяг непрацюючих кредитів – 174533 млн грн, частка яких становить 69,9%. Найменший обсяг кредитного портфелю у АБ «Укргазбанк» – 63112 млн грн. У АТ «Райффайзен Банк Аваль» при обсязі кредитного портфелю 74386 млн грн, частка непрацюючих кредитів становить лише 2,2%.

Проаналізуємо значення нормативів кредитного ризику банківської системи України у 2014-2021 роках (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Динаміка нормативів кредитного ризику банківської системи України у 2014-2021 роках [19]

Норматив	Роки							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), не більше ніж 25%	22,01	22,78	21,48	20,29	19,83	17,61	19,14	18,60
Норматив великих кредитних ризиків (Н8), не більше 800%	250,04	364,14	308,27	208,31	176,23	105,00	87,39	72,35
Максимальний обсяг кредитів, гарантій та поручительств наданих одному інсайдеру (Н9), не більше ніж 5%	0,13	–	–	–	–	–	–	–
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) не більше ніж 25 %	–	31,19	36,72	17,89	10,41	7,02	4,10	3,71

Проаналізувавши дані таблиці 2.4, необхідно зазначити, що протягом аналізованого періоду банківські установи дотримувалися економічних нормативів Н7 та Н8 з певним запасом.

Норматив Н7 при гранично допустимому значенні у 25%, в 2014-2016 роках майже досягав максимального значення – коливався у межах 21-23%, що свідчить про значне зменшення у банківській системі регулятивного капіталу. Протягом 2016-2021 років значення «Нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента» Н7 скорочується із 21,48% до 18,60%, що свідчить про збільшення регулятивного капіталу у банківській системі.

У 2015 році значення «Нормативу великих кредитних ризиків» Н8 було найбільшим – 364,14%, у наступні роки його значення знижувалося і в 2021 році становило 72,35%, що свідчить про поступове зменшення великих кредитних ризиків у банківській системі.

В 2015 та 2016 роках банківськими установами було перевищено

допустиме значення «Нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами» Н9, що є негативним явищем та свідчить про зростання операцій банків з пов'язаними особами. Проте, протягом 2016-2021 років відбулося скорочення значення нормативу Н9 з 36,72% до 3,71%, що свідчить про позитивні тенденції на кредитному ринку.

У 2021 році відбулося найсуттєвіше порівняно із попередніми роками зниження частки NPL та покращення якості кредитних портфелів усіх груп банків через списання банками зарезервованих непрацюючих кредитів.

Нормативи кредитного ризику найбільших банків України представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Нормативи кредитного ризику найбільших банків України за розміром активів станом на 1.01.2022 р.

Банки	Н7, не більше 25 %	Н8, не більше 800 %	Н9, не більше 25 %
АТ КБ «ПриватБанк»	8,01	0,00	0,08
АТ «Державний ощадний банк України»	27,46	102,37	0,36
АТ «Укресімбанк»	18,72	235,95	0,39
АБ «Укргазбанк»	11,27	92,78	0,21
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	14,27	35,85	4,69

Отже, найбільші банки України станом на 1.01.2022р. в основному дотримувалися вимог Національного банку України щодо нормативів кредитного ризику Н7, Н8, Н9. Винятком є лише АТ «Державний ощадний банк України» норматив Н7 якого становив 27,46% при нормативному значенні не більше 25%.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що рівень кредитного ризику в банківській системі України є доволі високим, здійснює негативний вплив на функціонування банківських установ та макроекономічний розвиток країни. Тому в умовах глобальних дисбалансів виникає необхідність управління кредитним ризиком як на мікрорівні (банківських установ), так і на макрорівні (держави, банківської системи).

2.2 Аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 роках

АТ «Державний ощадний банк України» – універсальний банк, який здійснює обслуговування як фізичних, так і юридичних осіб, надає важливе значення корпоративним клієнтам, підтримує представників бізнесу. Основними видами діяльності банку є надання кредитів, обслуговування банківських рахунків фізичних та юридичних осіб, здійснення платежів, залучення депозитів юридичних та фізичних осіб тощо.

АТ «Ощадбанк» є системно важливим банком країни, займає друге місце за розміром активів, кредитів та депозитів. Серед усіх фінансових показників саме активи займають особливе місце, тому розглянемо їх динаміку та структуру. Згідно даних річної фінансової звітності банку (додаток Е, таблиця Е1) протягом досліджуваного періоду спостерігається така динаміка активів АТ «Державний ощадний банк України»: скорочення на 15143138 тис. грн у 2020 році порівняно з 2019 роком, або на 6,04%; зростання на 1165215 тис. грн у 2021 році порівняно з 2020 роком, або на 0,49%.

Скорочення активів у 2020 році порівняно з 2019 роком відбулося в результаті скорочення статей «Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід» на 25395302 тис. грн або на 66,43%; «Грошові кошти та їх еквіваленти» на 21429433 тис. грн або на 58,35%.

Незважаючи на нові хвилі пандемії COVID-19 та інші зовнішні виклики у 2021 році порівняно з попереднім роком відбулося зростання активів переважно за рахунок збільшення статті «Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток» на 141938 тис. грн або на 51,57%.

Станом на кінець 2021 року розподіл активів є наступним: 55% –

інвестиційний портфель; 32% – чистий кредитний портфель; 13% – інші активи [34, с.6].

На рисунку 2.4 представлено динаміку зміни активів та наданих кредитів АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 роках.

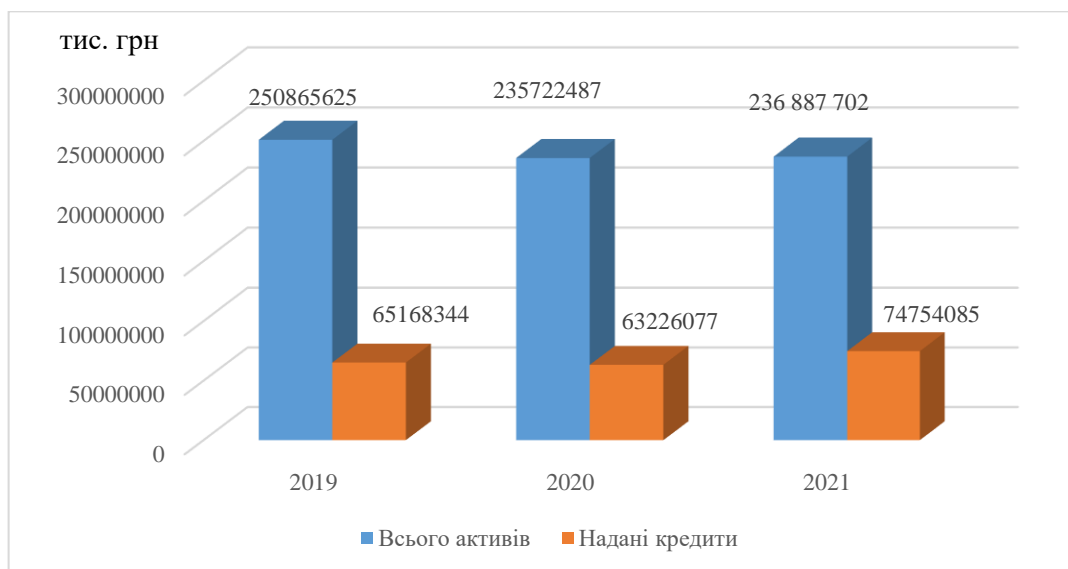

Рисунок 2.4 – Динаміка активів та наданих кредитів АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 роках

Проаналізувавши рисунок 2.4, можемо констатувати, що в 2020 році відбувається скорочення обсягу наданих кредитів на 1942267 тис. грн, або на 2,98% порівняно із 2019 роком; в 2021 р зростання обсягу наданих кредитів на 11528008 тис. грн, або на 18,23%.

Отже, АТ «Державний ощадний банк України» володіє достатнім обсягом власних та залучених коштів, завдяки яким здійснює свої активні операції.

Проаналізуємо склад та структуру активів банківської установи у 2019-2021 роках (таблиця 2.6).

Згідно даних таблиці 2.6 найбільшу частку в структурі активів займають кредити та заборгованість клієнтів, частка яких зростає протягом аналізованого періоду: у 2019 році – 25,98%; у 2020 році – 26,82%, у 2021 році – 31,56%, що свідчить про збільшення обсягів кредитних операцій даної фінансової установи.

Таблиця 2.6 – Склад та структура активів АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 роках

У відсотках

Показники	Питома вага			Зміна питомої ваги	
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
Грошові кошти та їх еквіваленти	14,64	6,49	5,20	-8,15	-1,29
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	15,38	19,58	18,06	+4,20	-1,52
Кошти в інших банках	7,28	4,78	2,59	-2,5	-2,19
Кредити та заборгованість клієнтів	25,98	26,82	31,56	+0,84	+4,74
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	15,24	5,44	1,43	-9,8	-4,01
Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	14,67	30,23	34,82	+15,56	+4,59
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0,01	0,01	0,01	-	-
Інвестиційна нерухомість	0,32	0,27	0,27	-0,05	-
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	0,11	0,12	0,18	+0,01	+0,06
Відстрочений податковий актив	0,06	0,08	0,08	+0,02	-
Основні засоби та нематеріальні активи	3,97	4,13	3,80	+0,16	-0,33
Інші фінансові активи	1,43	1,00	1,14	-0,43	+0,14
Інші активи	0,91	1,05	0,86	+0,14	-0,19
Усього активи	100	100	100	-	-

Друге місце у структурі активів посідають «Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток», частка яких зростає протягом 2019-2020 років: від 15,38% у 2019 році до 19,58% у 2020 році; в 2021 році скорочується до 18,06%.

Третє місце належить статті «Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю», частка яких зростає протягом досліджуваного періоду з 14,67% у 2019 році до 34,82% у 2021 році.

Проаналізувавши динаміку пасивів АТ «Ощадбанк» (додаток Е, таблиця Е2) необхідно відмітити, що протягом досліджуваного періоду відбувається скорочення пасивів в 2020 році порівняно з 2019 роком на 15143138 тис. грн або на 6,04%; в 2021 році порівняно з попереднім роком на 59431766 тис. грн або на 25,21%.

Склад та структура пасивів АТ «Державний ощадний банк України»

за 2019-2021 роки представлена в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Склад та структура пасивів АТ «Державний ощадний банк України» за 2019-2021 роки

У відсотках

Показники	Роки			Зміна питомої ваги	
	2019	2020	2021	2020/ 2019	2021/ 2020
Зобов'язання					
Кошти отримані від НБУ	–	2,33	3,06	+2,33	+0,73
Кошти банків	1,69	1,92	1,29	+0,23	-0,63
Кошти клієнтів в тому числі	79,25	78,43	79,76	-0,82	+1,33
Кошти юридичних осіб	41,29	31,74	35,38	-9,55	+3,64
Кошти фізичних осіб	52,72	67,94	64,45	+15,22	-3,49
Інші залучені кошти	7,40	5,09	3,39	-2,31	-1,7
Відстрочені податкові зобов'язання	0,21	0,18	0,16	-0,03	-0,02
Резерви за зобов'язаннями	0,21	0,27	0,35	+0,06	+0,08
Інші фінансові зобов'язання	1,99	1,41	1,84	-0,58	+0,43
Інші зобов'язання	0,48	0,52	0,55	+0,04	+0,03
Субординований борг	0,98	0,54	0,37	-0,44	-0,17
Усього зобов'язань	92,21	90,69	90,77	-1,52	0,08
Власний капітал					
Статутний капітал	19,72	20,99	20,88	+1,27	-0,11
Резервні та інші фонди банку	0,11	0,12	0,18	+0,01	+0,06
Резерви переоцінки	1,40	1,37	1,24	-0,03	-0,13
Нерозподілений прибуток (Непокритий збиток)	-13,44	-13,17	-13,07	+0,27	+0,1
Власний капітал	7,79	9,31	9,23	+1,52	-0,08
Усього зобов'язання та власний капітал	100	100	100	-	-

Співвідношення зобов'язань і власного капіталу в структурі пасивів АТ «Державний ощадний банк України»: у 2019 році – 92,21% і 7,79%; у 2020 році – 90,69% і 9,31%; у 2021 році – 9,23% і 90,77%. Протягом 2019-2020 років відбувається збільшення частки власного капіталу у банківських ресурсах, тобто посилюється фінансова стійкість АТ «Ощадбанк».

В структурі зобов'язань протягом 2019-2021 років найбільшу частку займають кошти клієнтів – фізичних та юридичних осіб, яка зростає від 79,25% в 2019 році до 79,76% в 2021 році. В структурі коштів клієнтів більшу частку займають кошти фізичних осіб, яка зростає з 52,72% в 2019

році до 67,94% в 2020 році, незначно скорочується до 64,45% в 2021 році. Протягом досліджуваного періоду частка коштів юридичних осіб має таку динаміку: скорочується з 41,29% в 2019 році до 31,74% в 2020 році, зростає до 35,38% в 2021 році. Наступне місце в структурі зобов'язань займають інші залучені кошти частка яких скорочується з 7,40% в 2019 році до 3,39% в 2021 році.

В структурі власного капіталу АТ «Державний ощадний банк України» саме статутний капітал займав найбільшу частку, розмір якого протягом аналізованого періоду не змінювався і становив 49472840 тис. грн. В структурі пасивів частка статутного капіталу збільшується на 1,27 п.п в 2020 році порівняно з 2019 роком і становить 20,99%, в 2021 році порівняно з попереднім роком зменшується на 0,11 п.п і становить 20,88%.

Розглянемо основні фінансові показники господарської діяльності АТ «Державний ощадний банк України» за 2019-2021 роки (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8 – Основні показники господарської діяльності АТ «Державний ощадний банк України» за 2019-2021 роки

Показники	Роки			Абсолютне відхилення, тис. грн		Відносне відхилення, %	
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020	2020/2019	2021/2020
1	2	3	4	5	6	7	8
Процентні доходи	19058214	18462282	21349006	-595932	+2886724	-3,13	+15,64
Процентні витрати	13566574	10476278	7984489	-3090296	-2491789	-22,78	-23,79
Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати)	5491640	7986004	13364517	+2494364	+5378513	+45,42	+67,35
Комісійні доходи	6443848	8043812	9802395	+1599964	+1758583	+24,83	+21,86
Комісійні витрати	2240349	3080510	3602443	+840161	+521933	+37,50	+16,94
Чистий комісійний дохід	4203499	4963302	6199953	+759803	+1236651	+18,08	+24,92
Торговий результат	-194542	3727896	-4445155	+3922438	-8173051	+2016,24	-219,24
Відрахування до резервів	-123936	1623142	2081863	+123936	+458721	+1409,66	+28,26
Інші операційні доходи	493398	392284	308720	-101114	-83564	-20,49	-21,30

Інші доходи	80643	62340	139401	-18303	+77061	-22,70	+123,61
Всього доходів	10074638	17131826	15567435	+7057188	-1564391	+70,05	-9,13
Адміністративні та інші операційні витрати	9944385	12776306	12432281	+2831921	-344025	+28,48	-2,69
Всього витрат	9820449	14399448	14514144	+4578999	+114696	+46,63	+0,80
Прибуток/(збиток) до оподаткування	254189	2732378	1053291	+2478189	-1679087	+974,94	-61,45
Витрати на податок на прибуток	-969	-43945	-2087	-42976	+41858	+4435,09	-95,25
Прибуток/(збиток)	255158	2776323	1055378	+2521165	-1720945	+988,08	-61,99

Проаналізувавши дані таблиці 2.8 можна сказати, що процентні доходи банку у 2020 році порівняно з 2019 роком зменшувалися на 595932 тис. грн або на 3,13%; в 2021 році вони зростають порівняно з попереднім роком на 2886724 тис. грн або на 15,64%. Комісійні доходи протягом аналізованого періоду зростають на 3358547 тис. грн або на 52,12%.

Торговельний результат АТ «Державний ощадний банк України» зріс на 3922438 тис. грн або на 2016,24% в 2020 році порівняно з 2019 роком; в 2021 році відбувається скорочення на 8173051 тис. грн або на 219,24%.

Процентні витрати протягом аналізованого періоду скорочувалися на 5582085 тис. грн або на 41,15%.

Комісійні витрати протягом 2019-2021 років зростають на 840161 тис. грн або на 37,50% в 2020 році порівняно з 2019 роком; на 521933 тис. грн або на 16,94% в 2021 році.

Адміністративні та інші операційні витрати в 2020 році порівняно з попереднім роком зростають на 2831921 тис. грн або на 28,48%; скорочуються на 344025 тис. грн або на 2,69% в 2021 році.

Загальні витрати АТ «Державний ощадний банк України» протягом 2019-2021 років зросли на 4693695 тис. грн або на 47,80%.

Динаміка фінансових результатів АТ «Державний ощадний банк України» представлена на рисунку 2.5.

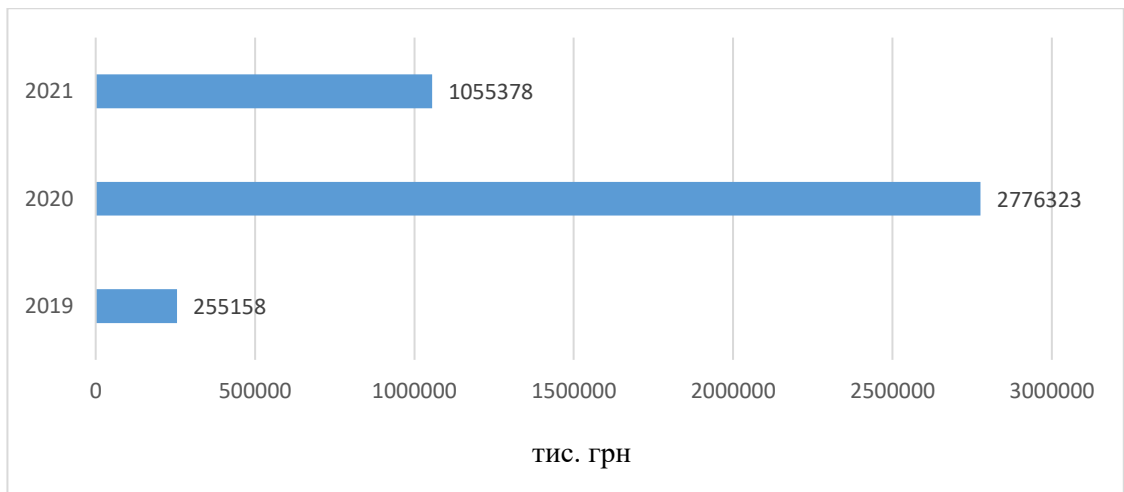

Рисунок 2.5 – Динаміка фінансових результатів АТ «Державний ощадний банк України» за 2019-2021 роки

Проаналізувавши рисунок 2.5, можемо зробити висновок, що банк протягом 2019-2021 років працював досить нестабільно про що свідчить нестабільна динаміка його фінансового результату. Прибуток банківської установи зріс в 2020 році порівняно із 2019 роком на 2521165 тис. грн або на 988,08%; скоротився на 1720945 тис. грн або на 61,99% в 2021 році.

Отже, необхідно констатувати що протягом 2019-2021 років нестабільність фінансового середовища негативно вплинула на діяльність АТ «Державний ощадний банк України» про що свідчить динаміка основних показників господарської діяльності.

3 Напрями удосконалення управління кредитним ризиком банку на прикладі АТ «Державний ощадний банк України»

Незважаючи на повномасштабне вторгнення росії на територію України та загрози, які з цим пов'язані АТ «Ощадбанк» активно працює у напрямі збільшення кредитного портфеля для мікро-, малого і середнього бізнесу, продовжує співпрацю з міжнародними організаціями, такими як ЄІФ (Європейський інвестиційний фонд), ЄІБ (Європейський інвестиційний банк), Фонд розвитку підприємництва, долучений до участі у державних програмах фінансування (в рамках підтримки клієнтів ОСББ, АПК, програми «Доступні кредити 5-7-9% тощо»), партнерських програмах придбання обладнання, автотранспорту та сільськогосподарської техніки.

Банк постійно розширює кількість програм кредитування та покращує їх умови. За 12 місяців 2021 року клієнтам ММСБ видано 4585 кредитів (на 54% більше ніж минулого року) на суму 7,3 млрд грн, з яких у рамках програми мікrokредитування видано 3389 кредитів на суму 2,2 млрд грн. Залишок простроченої заборгованості за кредитами, наданими клієнтам ММСБ, з початку 2021 року зменшився на 92,6 млн грн (або на 15,3%) і на 01.01.2022 становив 513,6 млн грн. Питома вага простроченої заборгованості загалом по АТ «Ощадбанк» у відповідному кредитному портфелі зменшилась з 10,6% на початку 2021 року до 5,5% станом на 01.01.2022 року [34].

Протягом 2021 року загальна сума укладених кредитних угод становить 7,3 млрд грн, з яких 3,6 млрд грн спрямовано на фінансову підтримку сільськогосподарських підприємств [34, с.4].

Усі види бізнесу: мікро-, малий і середній бізнес продемонстрували значне зростання кредитного портфеля. При цьому в партнерському аспекті зростання більше ніж удвічі: у портфелі з 0,6 млрд грн до 1,3 млрд грн, за кількістю реалізованих кредитних угод – з 425 до 917.

Чистий кредитний портфель корпоративного бізнесу (без урахування

проблемної заборгованості) за 2021 зріс на 4,2 млрд грн і станом на кінець року становить 42 млрд грн. Протягом 2021 року АТ «Ощадбанк» за новими проєктами уклав кредитні угоди на суму більш ніж на 11,5 млрд грн. Серед них приватні компанії, що працюють у різних галузях економіки, та муніципалітети [34, с.4-5].

Основними драйверами 2021 року стали іпотечні кредити, автокредити, кредитні картки, що зумовлено вдосконаленням процесів прийняття рішень, співпрацею із новими автодилерами, агенствами нерухомості, імплементацією інноваційних підходів та використанням сучасних технологій.

В 2021 році АТ «Державний ощадний банк України» досяг кращих результатів у врегулюванні непрацюючого портфеля. У 2021 році цей показник зменшився до 33%, або на 18,3 млрд грн завдяки успішному врегулюванню проблемної заборгованості [34]. За 2021 рік обсяг непрацюючих кредитів скоротився на 31,9%. Саме в портфелі юридичних осіб сконцентровано непрацюючі кредити.

Проаналізуємо динаміку кредитів та заборгованості клієнтів АТ «Державний ощадний банк України» за досліджуваний період (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 – Динаміка кредитів та заборгованості клієнтів АТ «Державний ощадний банк України» за 2019-2021 роки

У тисячах гривень

Роки	Кредити та заборгованість клієнтів (з урахуванням резервів), усього	Кредити та заборгованість клієнтів, у т.ч.:				Усього резерви під знецінення кредитів та заборгованості
		юридичних осіб		фізичних осіб		
		кредити та заборгованість юридичних осіб, усього	резерви під знецінення кредитів та заборгованості юридичних осіб	кредити та заборгованість фізичних осіб, усього	резерви під знецінення кредитів та заборгованості фізичних осіб	
2019	65168344	57603966	-54162429	7564378	-3317611	-57480040
2020	63226077	54311100	-22554379	8914977	-3466127	-26020506
2021	74754085	61133592	-9608158	13620493	-3023369	-12631527

Для врегулювання проблемної заборгованості АТ «Ощадбанк» в 2021 році почав використовувати продаж прав вимоги з дисконтом.

За обсягом кредитного портфеля в 2021 році банк продовжує займати лідируючі позиції. Протягом 2019-2021 років у кредитному портфелі банку спостерігається така динаміка (рисунок 3.1): скорочення з 65168344 тис. грн в 2019 році до 63226077 тис. грн в 2020 році, або на 1942267 тис. грн в результаті негативного впливу пандемії COVID-19, запровадження карантину та як результат – економічного спаду, зростання до 74754086 тис. грн, або на 11528009 тис. грн, або на 18,2% в 2021 році.

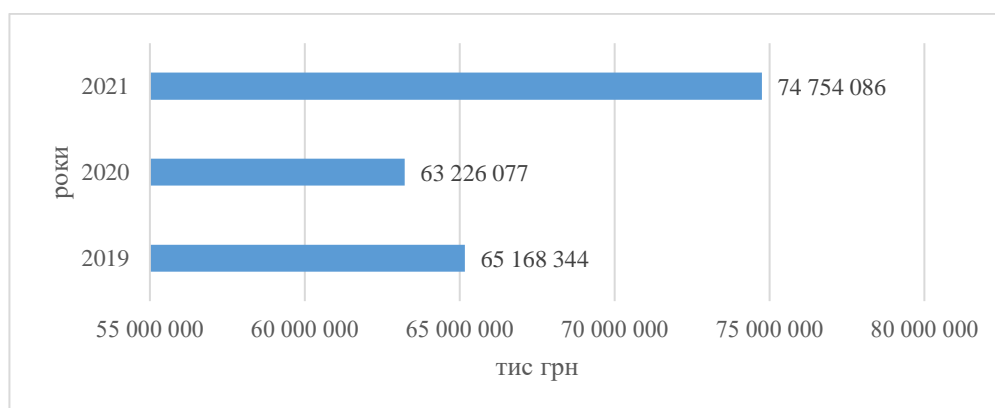

Рисунок 3.1 – Динаміка зміни кредитного портфеля АТ «Державний ощадний банк України» за 2019-2021 роки

Протягом досліджуваного періоду значно скорочується стаття «Резерви під знецінення кредитів та заборгованості юридичних осіб»: на 31608050 тис. грн в 2020 році порівняно з 2019 роком, на 12946221 тис. грн в 2021 році порівняно з 2020 роком, що свідчить про підвищення якості кредитного портфеля банку завдяки зменшенню проблемної заборгованості, а в результаті і зменшення кредитного ризику.

Проаналізуємо динаміку змін кредитів та заборгованості юридичних та фізичних осіб банку протягом досліджуваного періоду (таблиця 3.2).

Протягом досліджуваного періоду динамічно зростали обсяги кредитування фізичним особам: у 2020 році порівняно з 2019 роком на 17,85%; у 2021 році порівняно з 2020 роком на 52,78%, що забезпечило банку 5 місце на ринку банківських послуг за показником чистого

кредитного портфеля фізичних осіб та свідчить про ефективну кредитну політику банку.

Таблиця 3.2 – Динаміка змін кредитів та заборгованості клієнтів АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 роках

Показники	Роки			Абсолютне відхилення, тис. грн		Темп приросту, %	
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020	2020/2019	2021/2020
Кредити та заборгованість юридичних осіб	57603966	54311100	61133592	-3292866	+6822492	-5,72	+12,56
Кредити та заборгованість фізичних осіб	7564378	8914977	13620493	+1350599	+4705516	+17,85	+52,78
Всього	65168344	63226077	74754085	-1942267	+11528008	+12,13	+65,34

Що ж стосується надання кредитів юридичним особам, то протягом 2019-2021 років відбувалися такі зміни: скорочення на 5,72% у 2020 році порівняно з 2019 роком; зростання на 12,56% у 2021 році порівняно з 2020 роком в результаті автоматизації, оптимізації та спрощення кредитного процесу.

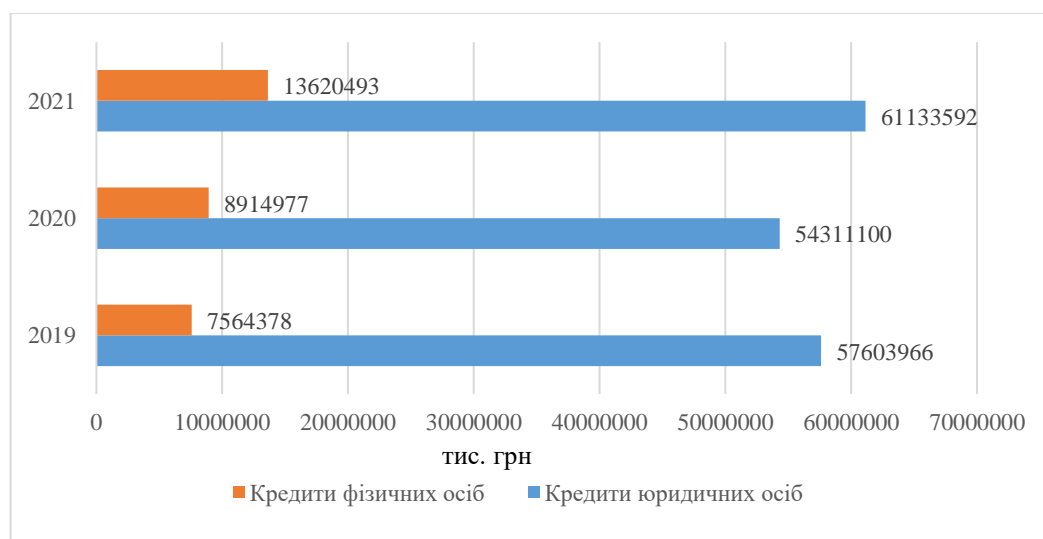

Рисунок 3.2 – Динаміка кредитного портфеля АТ «Державний ощадний банк України» у розрізі суб'єктів кредитування у 2019-2021 роках

Розглянемо та проаналізуємо динаміку структури кредитного портфелю АТ «Ощадбанк» в розрізі клієнтів банку (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3 – Структура кредитів юридичних та фізичних осіб в АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 роках

Показники	2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	сума в тис. грн	частка в загальній сумі, %	сума в тис. грн	частка в загальній сумі, %	сума в тис. грн	частка в загальній сумі, %
Кредити та заборгованість клієнтів	65168344	100	63226077	100	74754085	100
в тому числі:						
- юридичним особам	57603966	88,39	54311100	85,90	61133592	81,78
- фізичним особам	7564378	11,61	8914977	14,10	13620493	18,22

Аналіз кредитного портфелю в розрізі клієнтів АТ «Ощадбанк» свідчить, що саме юридичні особи отримали більший обсяг кредитів: 88,39% в 2019 році, 85,90% в 2020 році, 81,78% в 2021 році, в результаті оновлення та диверсифікації кредитного портфеля для корпоративного бізнесу, залучення позичальників із низьким рівнем ризику.

Що ж стосується фізичних осіб, то протягом аналізованого періоду частка кредитів зростала з 11,61% в 2019 році до 18,22% в 2021 році. Варто зазначити, що на величину кредитного ризику банківської установи впливає рівень непрацюючих кредитів.

Згідно із класифікацією НБУ, непрацюючий кредит (NPL) – це актив, за яким прострочення погашення боргу перевищує 90 днів (30 днів для банків-боржників) або за яким боржник неспроможний забезпечити виконання зобов'язань без стягнення забезпечення [2].

На рисунку 3.3 представлено динаміку кредитного портфеля та непрацюючих кредитів (NPL) АТ «Ощадбанк» у 2019-2021 роках.

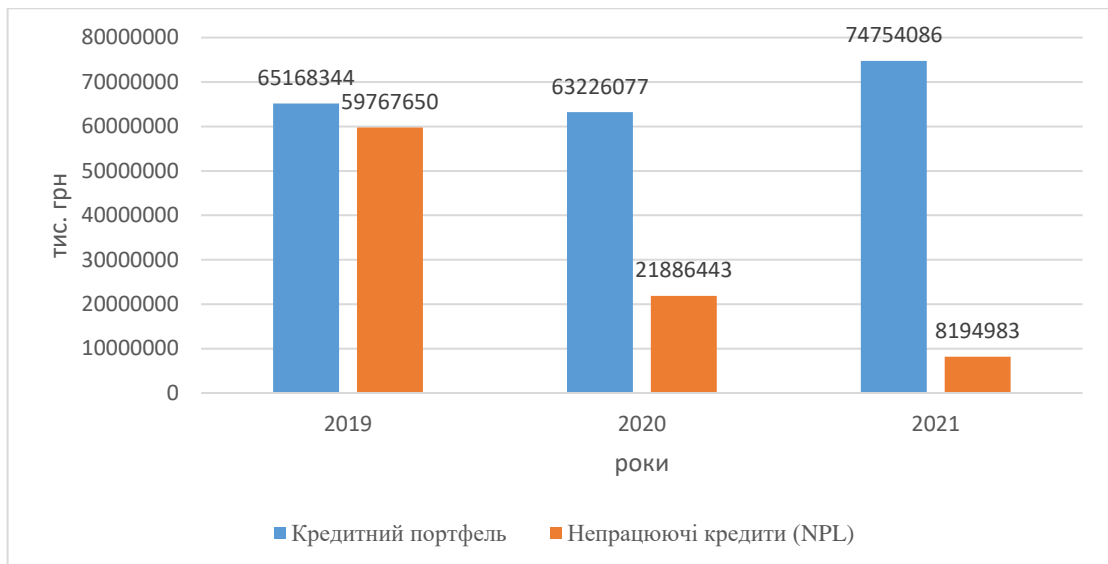

Рисунок 3.3 – Динаміка кредитного портфеля та непрацюючих кредитів АТ «Ощадбанк» у 2019-2021 роках

Із рисунку 3.3 видно, що найбільш несприятлива ситуація спостерігалася в 2019 році, коли частка непрацюючих кредитів становила 91,71%. Проте вже впродовж 2020-2021 років спостерігалася позитивна тенденція до зменшення частки непрацюючих кредитів у складі кредитного портфеля банківської установи (34,62% та 10,96%).

Протягом 2021 року банком було здійснено списання кредитів в розмірі 15118859 тис. грн в гривневому еквіваленті, що становили 69% від обсягу кредитів наданих клієнтам, що прострочені понад 90 днів станом на 31 грудня 2020 року [51].

Зменшення частки непрацюючих кредитів банківської установи сприяє мінімізації кредитного ризику. АТ «Державний ощадний банк України» підтримує ефективну та комплексну систему управління ризиками.

Метою стратегії управління ризиками банківської установи є забезпечення: ділової активності та фінансової стійкості, достатності капіталу; виявлення та ідентифікації, оцінювання, моніторингу та контролю ризиків, мінімізація їх впливу на стратегію розвитку банківської установи.

В процесі управління кредитним ризиком АТ «Ощадбанк»

використовує такі важелі: оцінку фінансового стану контрагентів; оцінку умов здійснення операцій кредитування; забезпечення дотримання затвердженого рівня лімітів для кредитного ризику; акредитацію оцінювачів заставленого майна клієнтів банку; моніторинг заставного майна; оцінку ризиків кредитного портфелю; використання управлінської звітності; акредитацію страхових компаній.

Використовується система «Кредитна фабрика», за допомогою якої аналізується стан кредитоспроможності позичальників як фізичних осіб, так і прийняття рішень щодо надання кредитних ресурсів представникам бізнесу.

Також в банку функціонує кредитний комітет, до функцій якого входить: управління кредитними ризиками банку, встановлення обмежень та лімітів за кредитними операціями, кредитними ризиками в розрізі окремих кредитних продуктів, позичальників, видів економічної діяльності. Кредитний комітет банку приймає рішення щодо надання кредитів суб'єктам великого бізнесу.

Організація процесу управління ризиками передбачає чіткий розподіл обов'язків між підрозділами банківської установи та застосовує модель трьох ліній захисту: на рівні бізнес-підрозділів та підрозділів підтримки, на рівні підрозділу з управління ризиками та підрозділу контролю над дотриманням норм і на рівні підрозділу внутрішнього аудиту, який перевіряє та оцінює ефективність функціонування системи управління ризиками [70].

На нашу думку, АТ «Державний ощадний банк України» для покращення захисту від можливих втрат кредитного ризику повинен дотримуватися таких настанов:

- регулярно проводити якісну та кількісну оцінку кредитного ризику за кожною кредитною операцією;
- встановити жорсткі умови та критерії для позичальників, враховуючи кредитну історію та платоспроможність;
- реструктуризувати непрацюючі кредити;

- формувати достатню величину резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями;
- здійснювати комплексне управління усіма видами ризику, а не лише кредитними;
- дотримуватися нормативів, встановлених НБУ в контексті регулювання кредитного ризику.

Для управління кредитним ризиком АТ «Державний ощадний банк України» використовує моделі оцінки очікуваних кредитних збитків (ECL), котрі включають: ризик параметри ймовірності дефолту (PD); експозиції на момент дефолту (EAD); рівень збитків на момент дефолту (LGD) із врахуванням прогнозів щодо макроекономічних показників та процентної ставки по кредитних операціях [51].

Основою оцінювання ризик параметрів ймовірності дефолту (PD) за кредитними операціями для корпоративного та роздрібного бізнесу є аналіз міграцій позичальників / кредитних операцій за групами протермінування заборгованостей портфельів однорідних позичальників / кредитів.

Для оцінювання ECL для отримання значення ризик параметрів використовують рейтингові оцінки міжнародних рейтингових агенств Moodys, які враховують індивідуальний рейтинг країни.

Рівень збитків на момент дефолту (LGD) розраховується як рівень втрат у випадку настання дефолту суб'єкта господарювання, це оцінка заборгованості, що не може бути відшкодована.

EAD – очікуваний розмір заборгованості на момент настання дефолту. Для того, щоб здійснити моделювання значення розміру заборгованості враховується графік боргу та оцінка можливого його зростання за рахунок утилізації невикористаного ліміту по кредитній операції.

З метою удосконалення управління кредитними ризиками та оцінювання портфельних ризиків АТ «Державний ощадний банк України» пропонуємо проводити оцінювання за допомогою впровадження моделі, особливістю якої є використання індикаторів рівня кредитного ризику та визначення інтегрального показника кредитного ризику банківської

установи.

Процес оцінювання ризику кредитного портфеля банківської установи будемо здійснювати у три етапи.

На першому етапі використаємо показники (індикатори), які емпірично чи теоретично пов'язані з виникненням ризику кредитування: коефіцієнт кредитної активності, коефіцієнт достатності резервів, коефіцієнт якості кредитів, коефіцієнт прострочених кредитів, максимальний розмір ризику на одного позичальника, рівень концентрації великих кредитних ризиків, рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера, коефіцієнт списань із резерву, коефіцієнт прибутковості кредитних операцій.

Пропонуємо використати такі умовні позначення: КП – кредитний портфель банку; А – загальні активи; Р – резерв, створений на відшкодування збитків за кредитними операціями; БК – безнадійні кредити; ПК – кредити, прострочені понад 90 календарних днів; СР – списання із резерву, створеного для відшкодування втрат за кредитними операціями банку; ПД – процентні доходи банку; ПВ – процентні витрати банку.

Використаємо дані річних фінансових звітів АТ «Державний ощадний банк України» за 2019-2021 рр. (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4 – Вихідні дані для розрахунку показників кредитного ризику АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 рр.

У тисячах гривень

Показник	Роки		
	2019	2020	2021
1	2	3	4
Загальні активи	250865625	235722487	236 887 702
Кредитний портфель	65168344	63226077	74 754 085
Резерв під кредитні ризики	(54 162 429)	(22 554 379)	(9 608 158)
Безнадійні кредити	37145956	30601421	29901634
Прострочені кредити	59767650	21886443	8194983

Кінець таблиці 3.4

1	2	3	4
Норматив Н7 (%)	21,60	20,35	27,46
Норматив Н8 (%)	318,56	156,57	102,37
Норматив Н9 (%)	0,56	0,40	0,36
Списання із резерву	26067337	25040020	15118859
Процентні доходи	152 954	147 743	168 746
Процентні витрати	74 062	62 895	51 097

Обчислимо значення основних індикаторів ризику кредитного портфеля АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021рр. (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5 – Основні показники кредитного ризику АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 рр.

№ з/п	Показник	Формула	Роки			Оптимальне значення
			2019	2020	2021	
1	2	3	4	5	6	7
1	Коефіцієнт кредитної активності	$K_1 = \frac{КП}{А} \times 100\%$	25,98	26,82	31,56	65-75%
2	Коефіцієнт достатності резервів	$K_2 = \frac{Р}{КП} \times 100\%$	83,11	35,67	12,85	0,9-5%
3	Коефіцієнт якості кредитів	$K_3 = \frac{БК}{КП} \times 100\%$	56,99	48,40	40,00	Не більше 5%
4	Коефіцієнт прострочених кредитів	$K_4 = \frac{ПК}{КП} \times 100\%$	91,71	34,62	10,96	Не більше 10%
5	Максимальний розмір ризику на одного позичальника	$K_5 = \text{норматив Н7}$	21,60	20,35	27,46	Не більше 25%
6	Рівень концентрації великих кредитних ризиків	$K_6 = \text{норматив Н8}$	318,56	156,57	102,37	Не більше 8-кратного розміру РК
7	Рівень концентрації	$K_7 = \text{норматив Н9}$	0,56	0,40	0,36	Не більше 5%

Кінець таблиці 3.5

1	2	3	4	5	6	7
	кредитних ризиків на одного інсайдера					
8	Коефіцієнт списань із резерву	$K_8 = \frac{CP}{КП} \times 100\%$	39,99	39,60	20,22	0,25-1,5%
9	Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій	$K_9 = \frac{ПД-ПВ}{КП} \times 100\%$	0,12	0,13	0,16	Не менше 1,4%

Коефіцієнт кредитної активності K_1 відображає частку кредитного портфеля банку в загальних активах. Залежно від обраної банком кредитної стратегії встановлюються межі такого показника. Оптимальним вважається значення даного показника 65-75%. Коефіцієнт кредитної активності АТ «Державний ощадний банк України» протягом досліджуваного періоду зростав з 25,98% в 2019 році до 31,56% в 2021 році. Проте рівень цього показника нижче оптимального, що свідчить про пасивну кредитну політику банку.

Коефіцієнт достатності резервів K_2 характеризує ступінь достатності резервів у випадку непогашення кредитів. Оптимальним значенням показника є інтервал 0,9-5%.

Коефіцієнт якості кредитів K_3 характеризує питому вагу безнадійних кредитів у загальному їх обсязі. Портфель вважається якіснішим, чим нижче значення цього показника. Значення коефіцієнта не має перевищувати 5%. Проведені розрахунки свідчать, що АТ «Державний ощадний банк України» має неякісний кредитний портфель.

Коефіцієнт прострочених кредитів K_4 характеризує частку прострочених кредитів в загальному обсязі. Питома вага таких кредитів в загальному обсязі кредитного портфеля не повинна перевищувати 10%. Показник рівня прострочених кредитів АТ «Державний ощадний банк України» скорочується з 91,71% в 2019 році до 10,96% в 2021 році. Лише в

2021 році цей коефіцієнт наближається до оптимального значення, що свідчить про високу питому вагу прострочених кредитів в банку.

Максимальний рівень ризику на одного позичальника K_5 визначається в порядку, який встановлений для розрахунку обов'язкового нормативу Н7 «Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента». Нормативне значення не повинно перевищувати 25% [56].

Показники максимального рівня ризику на одного позичальника в 2019-2020 роках становили відповідно 21,60% та 20,35% та не перевищували оптимального значення. В 2021 році цей показник зростає до 27,46% і свідчить про негативну зміну ризику на позичальника.

Рівень концентрації великих кредитних ризиків K_6 визначається в порядку, який встановлений для розрахунку обов'язкового нормативу Н8 «Норматив великих кредитних ризиків», нормативне значення якого не повинне перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку [56].

Норматив Н8 АТ «Державний ощадний банк України» протягом досліджуваних років варіювався з 318,56 у 2019 році до 102,37 у 2021 році, не перевищуючи максимальне значення розміру регулятивного капіталу, тобто великі кредитні ризики знаходилися на прийнятному рівні відносно регулятивного капіталу банку.

Рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера визначається в порядку, який встановлений для розрахунку обов'язкового нормативу Н9 «Норматив максимального розміру кредитів, гарантій і поручательств, наданих одному інсайдеру», нормативне значення якого не має перевищувати 5% [56]. Рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера АТ «Державний ощадний банк України» протягом досліджуваного періоду скорочувався з 0,56 в 2019 році до 0,36 в 2021 році та не перевищував оптимального рівня.

Коефіцієнт кредитів, списаних із резервів K_8 характеризує питому вагу списаних збиткових кредитів, які фактично втрачені для банку. Оптимальний рівень – 0,25-1,5%. Рівень цього показника для Ощадбанку протягом 2019-2021 років залишався досить високим, хоча і скоротився з

39,99% в 2019 році до 20,22% в 2021 році, що свідчить про високу питому вагу списаних збиткових кредитів.

Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій K_9 дозволяє оцінити прибутковість кредитного портфеля банківської установи. Оптимальне значення показника – не нижче 1,4%. Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій АТ «Державний ощадний банк України» протягом 2019-2021 років зростає з 0,12% в 2019 році до 0,16% в 2021 році, рівень нижче оптимального значення, що свідчить про низький рівень прибутковості операцій з кредитування.

Для кожного показника (індикатора) встановлюються граничні значення (ліміти), що дозволить виявити кредитні ризики та своєчасно вплинути на них. Кожен із показників K_i ($i = 1, 2, \dots, 9$) має верхню та нижню межу (граничні значення), позначимо їх як LB_i та UB_i .

Чим вищого рівня досягають індикатори K_1, K_3-K_7 , тим характерний більш високий рівень ризику для кредитного портфеля.

Для коефіцієнтів K_1, K_2, K_8, K_9 оптимальне значення знаходиться в межах від $LB > 0$ до UB . Для коефіцієнтів K_3-K_7 нижня межа (LB) дорівнює 0, а верхня (UB) рівна максимально допустимому значенню.

На наступному етапі оцінки кредитного ризику проведемо бальну оцінку кожного розрахованого індикатору ризику. Критерієм вибору однієї із чотирьох запропонованих формул для підрахунку бальної оцінки буде те, чи потрапляє розрахований показник у проміжок оптимального значення.

Для того, щоб провести бальну оцінку цих показників нам потрібно представити чітке визначення границь нормативних значень кожного показника.

$$R_i = 100 - 100 \times \left(1 - \frac{K_i}{LB_i} \right) \quad (3.1)$$

$$R_i = 100 - 100 \times \left(1 - \frac{UB_i}{K_i} \right) \quad (3.2)$$

$$R_i = 100 + 100 \times \left(1 - \frac{K_i}{UB_i} \right) \quad (3.3)$$

$$R_i = 100 + 100 \times \left(1 - \frac{|2 \times K_i - (LB_i + UB_i)|}{(UB_i - LB_i)} \right) \quad (3.4)$$

де R_i – показник розрахованої кількості балів;

LB_i – нижня межа оптимального значення показника ризику;

UB_i – верхня межа оптимального значення показника ризику.

Формулу 3.1 будемо використовувати для розрахунку бальної оцінки показників K_1 у 2019-2021 рр., K_9 у 2019-2021 рр., формулу 3.2 – для показників K_2 у 2019-2021 рр., K_3 у 2019-2021рр., K_4 у 2019-2021рр., K_5 у 2021р., K_8 у 2019-2021рр., формулу 3.3 – для коефіцієнтів K_5 у 2019р., 2020р., K_6 у 2019-2021рр., K_7 у 2019-2021р.

Розрахуємо бальну оцінку показників кредитного ризику банку за аналізований період (таблиця 3.6).

Таблиця 3.6 – Бальна оцінка показників кредитного ризику АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 рр.

Показник	Кількість нарахованих балів R_i		
	2019	2020	2021
Коефіцієнт кредитної активності K_1	39,97	41,26	48,55
Коефіцієнт достатності резервів K_2	6,01	14,02	38,91
Коефіцієнт якості кредитів K_3	8,77	10,33	12,50
Коефіцієнт прострочених кредитів K_4	10,90	28,89	91,24
Максимальний розмір ризику на одного позичальника K_5	113,6	118,6	91,04
Рівень концентрації великих кредитних ризиків K_6	160,18	180,43	187,20
Рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера K_7	188,8	192,00	192,80
Коефіцієнт списань із резерву K_8	3,75	3,79	7,42
Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій K_9	8,57	9,29	11,43

На третьому етапі оцінки ризику визначимо інтегральний показник кредитного ризику, ступінь кредитного ризику та його динаміку.

Інтегральний показник кредитного ризику ($I_{кр}$) будемо визначати як суму балів, зважених на вагові коефіцієнти:

$$I_{кр} = \sum_{i=1}^n R_i \times l_i \quad (3.5)$$

де R_1, R_2, \dots, R_n – показники розрахованої кількості балів;

l_1, l_2, \dots, l_n – вага показників;

n – кількість показників.

Вагові коефіцієнти встановимо методом експертних оцінок. Десять експертів ранжували 9 індикаторів кредитного ризику за таким принципом: показник, який справляє найбільший вплив на сукупний ризик кредитного портфелю оцінювався 9; найменший вплив – 1. За нульову гіпотезу приймається H_0 = «думки експертів погоджені», як альтернативна H_1 = «думки експертів суттєво відрізняються». Ранги не мають повторюватися. Результати оцінювання наведені в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Оцінки експертів щодо впливу показників ризику на сукупний ризик

Експерт	Оцінки експертів									Σ
	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	K_6	K_7	K_8	K_9	
1	9	7	8	6	5	1	2	3	4	45
2	8	9	6	7	4	1	3	2	5	45
3	7	8	9	4	6	2	1	3	5	45
4	9	7	8	5	6	2	1	3	4	45
5	6	9	7	8	5	2	3	4	1	45
6	7	8	9	6	5	3	1	2	4	45
7	8	7	9	5	6	2	1	4	3	45
8	9	6	8	7	5	4	2	3	1	45
9	4	8	9	6	7	2	1	5	3	45
10	6	8	9	7	4	3	2	1	5	45
Сума рангів $S_j^R = \sum_{i=1}^{10} d_{ij}$	73	77	82	61	53	22	17	30	35	450

Для оцінки міри узгодженості думок експертів був розрахований коефіцієнт конкордації. Цей показник приймає значення від 0 до 1. Чим вище значення коефіцієнта, тим вищий ступінь узгодженості думок

експертів. Обчислене нами значення коефіцієнту становить 0,84, що свідчить про погодженість думок експертів.

На основі результатів експертної оцінки розрахуємо значення вагових коефіцієнтів для коефіцієнтів кредитного ризику за такою формулою:

$$l_j = \frac{S_j^{(R)}}{S_{\text{повн}}} = \frac{\sum_{i=1}^m d_{ij}}{\sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n d_{ij}} \quad (3.6)$$

де d_{ij} – оцінка, надана і-м експертом j-му показникові;

m – кількість експертів;

n – кількість показників

$S_j^{(R)}$ – сума рангів для j-го показника;

$S_{\text{повн}}$ – повна сума рангів.

В таблиці 3.8 представлені вагові коефіцієнти показників кредитного ризику.

Таблиця 3.8 – Вагові коефіцієнти показників кредитного ризику

Експерти	Показники									Σ
	К ₁	К ₂	К ₃	К ₄	К ₅	К ₆	К ₇	К ₈	К ₉	
Вагові коефіцієнти, l	0,162	0,171	0,182	0,136	0,118	0,049	0,038	0,067	0,077	1

Отримавши бальну оцінку для показників ризику та вагові коефіцієнти, обчислимо інтегральний показник кредитного ризику $I_{\text{кр}}$. Представимо результати оцінки $I_{\text{кр}}$ у динаміці за три роки, зробивши висновки про тенденції зміни рівня кредитного ризику за аналізований період (таблиця 3.9).

Інтегральний показник кредитного ризику складається із загальної суми нарахованих балів, зважених на вагові коефіцієнти. В 2019р. $I_{\text{кр}}$ становив 39,93 балів, в 2020р. – 45,99 балів, в 2021р. – 57,83 бали.

Таблиця 3.9 – Інтегральний показник кредитного ризику АТ «Державний ощадний банк України» у 2019-2021 рр.

Показник	Вага	2019 р		2020 р		2021 р	
		Нараховані бали	Зважені бали	Нараховані бали	Зважені бали	Нараховані бали	Зважені бали
K ₁	0,162	39,97	6,48	41,26	6,68	48,55	7,87
K ₂	0,171	6,01	1,03	14,02	2,40	38,91	6,65
K ₃	0,182	8,77	1,60	10,33	1,88	12,50	2,28
K ₄	0,136	10,90	1,48	28,89	3,93	91,24	12,41
K ₅	0,118	113,6	13,41	118,6	13,99	91,04	10,74
K ₆	0,049	160,18	7,85	180,43	8,84	187,20	9,17
K ₇	0,038	188,8	7,17	192,00	7,30	192,80	7,33
K ₈	0,067	3,75	0,25	3,79	0,25	7,42	0,50
K ₉	0,077	8,57	0,66	9,29	0,72	11,43	0,88
Σ	1	540,55	39,93	598,61	45,99	681,09	57,83

Представимо графічно динаміку інтегрального показника кредитного ризику АТ «Державний ощадний банк України» на рисунку 3.4.

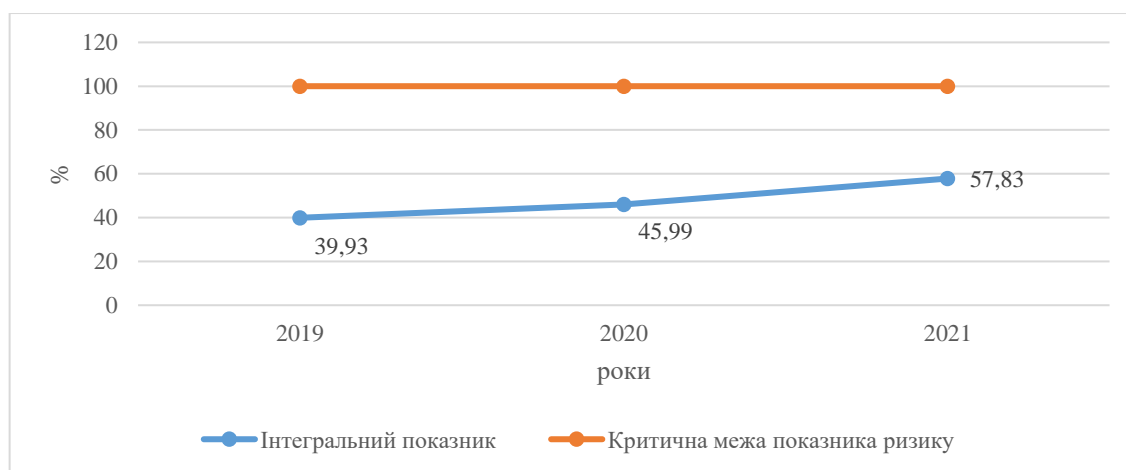

Рисунок 3.4 – Динаміка інтегрального показника кредитного ризику АТ «Державний ощадний банк України»

Значення $I_{кр}=100$ відповідає показникам діяльності банківської установи, які рівні установленим критичним межам граничних значень. В банку буде спостерігатися менший ступінь ризику, чим більше значення $I_{кр}$ перевищує межу у 100 балів. Якщо ж показник значно менше 100 балів, це

свідчить про досить високий рівень кредитного ризику.

Результати проведеного розрахунку свідчать, що в АТ «Державний ощадний банк України» високий рівень кредитного ризику, який має тенденцію до подальшого зростання.

Отже, запропонована модель дозволить оцінити кредитні ризики та своєчасно вживати необхідні заходи щодо їх мінімізації та усунення, що позитивно вплине на діяльність даної банківської установи.

Висновки

За результатами проведеного дослідження теоретичних аспектів управління кредитним ризиком зроблені такі висновки:

На основі критичного аналізу економічної літератури та нормативно-правових актів сутності поняття «кредитний ризик» та виявлених недоліків щодо його трактування пропонуємо тлумачити як наявний або потенційний ризик, характеристикою якого є певна величина очікуваних втрат / ймовірність збитків прибутковості банківської установи або частини акціонерного капіталу та виникає через неспроможність позичальника / контрагента виконати зобов'язання внаслідок невиконання умов під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів.

Узагальнення матеріалу, опрацьованих літературних джерел, дозволяє виділити п'ять основних етапів регулювання кредитного ризику банківських установ.

На першому етапі управління кредитним ризиком проводиться аналіз ризику, визначається мета, завдання, цілі управління, які спрямовуються на розробку стратегій в межах кредитної політики.

Для ефективного управління кредитним ризиком є нагальна необхідність здійснення ідентифікації видів кредитного ризику та характеристика чинників, які здійснюють вплив на нього. Запропонована класифікація видів та чинників кредитного ризику дозволить розробляти та впроваджувати дієві та своєчасні заходи щодо оптимізації та управління ними.

Кількісна оцінка кредитних ризиків займає вагоме місце в процесі управління кредитним ризиком банківських установ та дозволяє в подальшому обрати стратегію та оптимальні методи управління ризиком.

Важливим моментом в процесі управління кредитним ризиком є використання вже наявного інструментарію та методів управління кредитним ризиком та впровадження нових.

Поряд з добре відомими методами, такими як диверсифікація, внутрішньобанківське лімітування, резервування, відносно новим інноваційним підходом є сек'юритизація, котра є революційним поштовхом вдосконалення банківських технологій, хоча ще недостатньо застосовується у вітчизняній практиці.

Важливе місце при ідентифікації та прогнозуванні кредитного ризику діяльності банківських установ займає використання кредитного скорингу – методу, який дозволяє оцінити рівень фінансової безпеки банківських установ щодо здійснення кредитних операцій та сприяє оптимізації прийняття рішень із надання банківських кредитів.

Опрацювання низки літературних джерел дозволило систематизувати різновиди кредитного скорингу за рядом класифікаційних ознак, які на відміну від існуючих, включають деталізацію аплікаційного та колекторського скорингу.

Зважаючи на переваги та недоліки методів управління кредитним ризиком, варто зауважити про комплексність їх використання.

Наступним етапом управління кредитним ризиком є регулювання та контроль портфельного кредитного ризику банку, який включає облікову політику, встановлення нормативів кредитного ризику, зміну нормативів обов'язкового резервування тощо.

Аналізований період 2014-2021 років характеризувався нестабільністю та мінливістю зовнішнього середовища, появою нових викликів та загроз, що негативно позначилося на діяльності вітчизняного банківського сектору.

Протягом досліджуваного періоду немає чіткої тенденції щодо зміни рівня доходів, рентабельності активів. Так, протягом 2014-2017 років рівень доходів банківського сектору скорочується з 210,2 млрд грн до 178,1 млрд грн, протягом 2018-2021 років – зростає з 204,6 млрд грн до 273,8 млрд грн.

Протягом 2014-2016 років рівень рентабельності активів скорочується від -4,07% до -12,6%, протягом 2018-2019 роках рентабельність активів зростає з 1,69% до 4,26%, в 2020 році скорочується до рівня 19,22%, в 2021

році – зростає до 35,08%.

За 2014-2021 роки частка недіючих кредитів у загальному обсязі наданих банківськими установами кредитів варіювалася в межах від 13,5% в 2014 році до 30,0% в 2021 році. Основними чинниками, які вплинули на цей процес стало скорочення обсягів неякісних кредитів у валюті в результаті зміцнення гривни, наповнення споживчого портфеля новими кредитами, реструктуризація кредитів корпоративного сектора.

Варто зазначити, що банківські установи із державною формою власності приймають найбільший ризик кредитування. Частка непрацюючих кредитів, акумульованих в державному секторі скорочується з 63,52% на 1.01.2020 року до 47,08% на 1.01.2022 року.

У 2021 році порівняно із 2020 роком відбулося зниження частки NPL та покращення якості кредитних портфелів усіх груп банків в результаті списання банками зарезервованих непрацюючих кредитів.

Найбільші банки України станом на 1.01.2022р. в основному дотримувалися вимог Національного банку України щодо нормативів кредитного ризику Н7, Н8, Н9. Винятком є лише АТ «Державний ощадний банк України» норматив Н7 якого становив 27,46% при нормативному значенні не більше 25%.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що рівень кредитного ризику вітчизняної банківської системи є надзвичайно високим та негативно впливає на фінансову стабільність функціонування банків.

У таких умовах виникає об'єктивна необхідність удосконалення системи управління кредитними ризиками не лише на мікрорівні, але й на макрорівні, оскільки реалізація кредитного ризику має системний характер, її неможливо забезпечити в межах окремого банку.

АТ «Державний ощадний банк України» – універсальний банк, який обслуговує як фізичних, так і юридичних осіб, надає важливе значення корпоративним клієнтам, підтримує представників бізнесу.

У 2019-2020 роках відбулося скорочення активів на 15143138 тис. грн

у 2020 році порівняно з 2019 роком, або на 6,04%; зростання на 1165215 тис. грн у 2021 році порівняно з 2020 роком, або на 0,49%.

Протягом досліджуваного періоду відбувається скорочення пасивів в 2020 році порівняно з 2019 роком на 15143138 тис. грн або на 6,04%; в 2021 році порівняно з попереднім роком на 59431766 тис. грн або на 25,21%.

Протягом 2019-2021 років АТ «Державний ощадний банк України» працював досить нестабільно про що свідчить нестабільна динаміка його фінансового результату. Прибуток банківської установи зріс в 2020 році порівняно із 2019 роком на 2521165 тис. грн або на 988,08%; скоротився на 1720945 тис. грн або на 61,99% в 2021 році.

Незважаючи на несприятливі умови зовнішнього середовища, появу нових викликів та загроз АТ «Державний ощадний банк України» продовжує активно працювати у напрямі збільшення кредитного портфеля для мікро-, малого і середнього бізнесу, продовжує співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як ЄІФ (Європейський інвестиційний фонд), ЄІБ (Європейський інвестиційний банк), Фонд розвитку підприємництва, приймає участь у державних програмах фінансування, партнерських програмах придбання обладнання, автотранспорту та сільськогосподарської техніки. Банк розширює програми кредитування та покращує їх умови. За обсягом кредитного портфеля в 2021 році банк продовжує займати лідируючі позиції.

В 2021 році АТ «Державний ощадний банк України» досяг кращих результатів у врегулюванні непрацюючого портфеля, зменшивши цей показник до 33%, або на 18,3 млрд грн завдяки успішному врегулюванню проблемної заборгованості.

Аналіз структури кредитного портфеля в розрізі клієнтів АТ «Ощадбанк», дозволив констатувати, що більший обсяг кредитів було надано саме юридичним особам: 88,39% в 2019 році, 85,90% в 2020 році, 81,78% в 2021 році. Частка кредитів фізичних осіб зростала з 11,61% в 2019 році до 18,22% в 2021 році.

АТ «Державний ощадний банк України» підтримує ефективну та

комплексну систему управління ризиками, використовуючи моделі оцінки очікуваних кредитних збитків (ECL).

З метою удосконалення управління кредитними ризиками та оцінювання портфельних ризиків АТ «Державний ощадний банк України» пропонуємо проводити оцінювання за допомогою впровадження моделі, особливістю якої є використання індикаторів рівня кредитного ризику та визначення інтегрального показника кредитного ризику банківської установи.

Запропонована модель оцінки кредитного ризику включає три етапи. На першому етапі використовуються індикатори, які пов'язані з виникненням ризику кредитування. На другому – проводиться бальна оцінка кожного розрахованого індикатору ризику. На третьому етапі визначається інтегральний показник кредитного ризику, ступінь кредитного ризику та його динаміка.

В результаті проведених розрахунків підраховано: інтегральний показник в 2019 році становив 39,93 балів, в 2020 році – 45,99 балів, в 2021 році – 57,83 балів, що свідчить про високий рівень кредитного ризику АТ «Державний ощадний банк України», який має тенденцію до подальшого зростання.

Використання запропонованої моделі дозволить оцінювати рівень кредитного ризику банківських установ та своєчасно вживати заходи щодо їх мінімізації та усунення.

Список використаних джерел

1. Активи та пасиви банків України за 2010-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/active/>
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 №368/2001 / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?artid=123459&cat_id=123218
3. Постанова Правління НБУ №368 від 28.08.2001 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти». Редакція від 9.08.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>
5. Принципи управління кредитними ризиками : Принципи від 01.09.2000 р. №996_035 / Міжнародний банк реконструкції і розвитку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_035
6. Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Положення від 30.06.2016 р. №311 / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v035150>
7. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах / Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018 №64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18>
8. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004р. №361 //

Юридичний вісник України. – 2004. – №37.

9. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>

10. Аврамчук Л.А. Вдосконалення управління кредитними ризиками у банківських установах / Л.А. Аврамчук, Т.О. Охрімчук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – Сер. Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – №181(5). – 2013. – С.170-175

11. Артем'єва О.О. Вплив кредитних ризиків на розвиток банківської системи України в умовах трансформаційних процесів / О.О. Артем'єва, А.М. Бестюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип.37. – 2020. – С.62-67.

12. Бандурка О.М. Гроші і кредит / О.М. Бандурка, В.В. Глущенко, А.С. Глущенко. – Львів: Магнолія, 2014. – 368 с.

13. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. – 504 с.

14. Бондарчук М. К. Банківська система : навч. посіб. / М.К. Бондарчук, І.В. Алексєєв, Л.Г. Кльоба. – Львів : Ліга-Прес, 2017. – 246с.

15. Бучко І.Є. Скоринг як метод зниження кредитного ризику банку / І.Є. Бучко // Вісник університету Банківської справи НБУ. – 2013. – №2(17). – С.178-182.

16. Версаль Н.І. Теорія кредиту: навч. посіб. / Н.І. Версаль, Т.В. Дорошенко. – К.: Києво-Могилянська академія, 2007. – 483с.

17. Вовчак О.Д. Поняття кредитного ризику в банківській системі України / О.Д. Вовчак, М.П. Онуфрієнко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип.8, ч.6. – С.171-174.

18. Волкова В.В. Практичне застосування моделі оцінки ризику кредитного портфелю банку / В.В. Волкова, Н.І. Волкова // Фінанси, облік, банки. – 2014. – №1(20). – С.71-79.

19. Дані фінансової звітності банків України. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/31fi/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674

20. Джулай І.А. Щодо оцінки ризиків і механізмів їх зниження в комерційних банках / І.А. Джулай // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. - Кіровоград: КНТУ, 2017. – Вип. 12, Ч. 1. – С. 224-229.

21. Дзюблюк О.В. Особливості сек'юритизації у механізмі управління кредитним ризиком банківської діяльності / О.В. Дзюблюк // Вісник ТНЕУ. – 2009. – №2. – С.45-55.

22. Дзюблюк О. В. Оптимізація управління ризиком портфеля кредитних вкладень банку в контексті подолання наслідків світової фінансової кризи / О. В. Дзюблюк // Вісник ТНЕУ. – 2011. – № 2. – С. 21-30.

23. Дзюблюк О. В. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку : монографія / О.В. Дзюблюк, Л.М. Прийдун. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2015. – 295с.

24. Демчик І. Управління кредитним ризиком / І. Демчик // Банківський менеджмент. – 2008. – №5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64

25. Дунас Н.В. Впровадження системи кредитного скорингу українськими банками для споживчого кредитування / Н.В. Дунас, М.С. Білокриницька // Приазовський економічний вісник. – 2019. – Випуск 5(16). – С.263-269.

26. Жукова Н.К. Сучасний стан та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків / Н.К. Жукова, Н.В. Зражевська // Економічний часопис – XXI. – 2013. – №1. – с.70-72.

27. Загородній А.Г. Ринок фінансових послуг : Термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Бескид Біт, 2008. – 544с.

28. Інтегрована система управління ризиками банку : монографія /

Н.П. Шульга, В.І. Міщенко, Л.Л. Анісімова та ін. ; за заг. ред. Н.П. Шульги.
– Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 440 с.

29. Камінський А. Б. Скорингові технології в кредитному ризикменеджменті / А. Б. Камінський, К. К. Писанець // Бізнес-інформ. – 2012. – № 4. – С. 197-201.

30. Квасницька Р.С. Кредитний скоринг в системі забезпечення фінансової безпеки банку / Р.С. Квасницька, Н.П. Танасієнко, В.П. Танасієнко // Innovations and prospects of world science : proceedings of 6th International scientific and practical conference (Vancouver, February 2-4, 2022) Perfect Publishing, Canada. 2022. – P.923-927.

31. Квасницька Р.С. Функціонал кредитного скорингу при виявленні шахрайства банківськими установами / Р.С. Квасницька, Н.П. Танасієнко, В.П. Танасієнко // Moderní aspekty vědy: XVI. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. – P.150-162.

32. Ковалев А.П. Кредитный риск-менеджмент : монография / А.П. Ковалев. – К. : Сузір'я, 2017. – 406 с.

33. Коваленко В.В. Управління кредитним портфелем в умовах фінансової невизначеності функціонування банків / В.В. Коваленко // Регіональна економіка та управління. – 2016. – №1(08). – С.60-63.

34. Консолідований звіт про управління АТ «Державний ощадний банк України» за рік, що закінчився 31 грудня 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist>

35. Кочетков В. Основи аналізу банківської діяльності: навч.посіб. / В. Кочетков. – К.: Видво Європ. ун-ту, 2007. – 116с.

36. Кравченко Т.І. Проблеми та методи ефективного управління ризиками банківського споживчого кредитування в Україні / Т.І. Кравченко, В.О. Дерев'яненко // Економіка і організація управління. – 2014. – № 3(19). – 4(20). – С.139-145.

37. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку : монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Масяк. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008.

– 86 с.

38. Кузьмак О.М. Хеджування як метод управління банківськими ризиками / О.М. Кузьмак // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – Вип.22. – С.56-58.

39. Лаврушин О.І. Банківська справа: сучасна система кредитування: навч.посіб. / О. І. Лаврушин. – К.: Знання-Прес, 2005. – 256с.

40. Ларіонова К.Л. Особливості діяльності АТ «Державний ощадний банк України» в умовах війни / К.Л. Ларіонова, В.П. Танасієнко // Інструменти регулювання національної економіки та національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м.Хмельницький, 1-3 грудня 2022р.). – Хмельницький : ХНУ, 2022. – С.47-50

41. Ларіонова К.Л. Проблеми оцінки кредитного ризику банків України в умовах воєнного часу / К.Л. Ларіонова, В.П. Танасієнко // Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 24 листопада 2022р.). – Черкаси, 2022. – С.23-27.

42. Левченко В. Актуальні проблеми визначення та мінімізації ризиків українських підприємств / В. Левченко, О. Галушко, М. Скрипова // Економічний простір : збірник наук.праць. – 2018. – №2/20. – С.200-206.

43. Лисиченко Г. Природний, техногенний та екологічний ризики: аналіз, оцінка, управління : монографія / Г.Лисиченко, Ю.Забулонов, Г.Хміль. – К.: Наукова думка, 2008. – 537с.

44. Методичні вказівки НБУ з інспектування банків «Система кількісної оцінки ризиків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>

45. Мовчанюк О. А. Кредитний скоринг як метод оцінки кредитного ризику / О. А. Мовчанюк // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – Київ : КНЕУ, 2008. – Вип.20. – С. 402–413.

46. Мороз Н.В. Сутність, причини виникнення та класифікація

кредитного ризику банку / Н.В. Мороз, Т.О. Селецька // Бізнес-інформ. – 2019. – №7. – С.272-278.

47. Наумов Д. О. Класифікація ризиків у міжнародній практиці / Д. О. Наумов // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 38–40.

48. Никитіна К. Кредитний ризик: генезис і дефініція / К. Никитіна // Торгівля і ринок України : зб.наук.праць. – Донецьк, 2009. – С.231- 239.

49. Окрема фінансова звітність АТ «Державний ощадний банк України» за рік, що закінчився 31 грудня 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oschadbank.ua/finansova-zvitnist>

50. Окрема фінансова звітність АТ «Державний ощадний банк України» за рік, що закінчився 31 грудня 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oschadbank.ua/finansova-zvitnist>

51. Окрема фінансова звітність АТ «Державний ощадний банк України» за рік, що закінчився 31 грудня 2021 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oschadbank.ua/finansova-zvitnist>

52. Основні показники діяльності банків України. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/33fi/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

53. Охрименко І.Б. Ризики банківського кредитування в Україні: чинники, реалії та напрямки удосконалення управління / І.Б. Охрименко // Фінанси, облік і аудит. – 2018. – Вип.2(32). – С.159-176.

54. Писанець К. К. Проблема вибору моделі кредитного скорингу для оцінки кредитного ризику позичальника у споживчому сегменті / К.К. Писанець // Ефективна економіка. – 2013. – №10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2416>

55. Примостка Л.О. Управління кредитним ризиком банків в умовах економічних дисбалансів / Л.О. Примостка // Фінанси, облік і аудит. – Вип.2(30). – 2017. – С.150-163.

56. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підруч. / Л.О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.

57. Прокопенко І. Ф. Основи банківської справи : навч. посіб. /

І.Ф. Прокопенко. – Київ: ЦУЛ, 2005. – 410 с.

58. Просович О.П. Ідентифікація та оцінка кредитного ризику комерційних банків / О.П. Просович, К.В. Процак // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. – № 873. – С. 88-96.

59. Прядко О. До питання оптимізації кредитних ризиків банків України / О. Прядко, Г. Цегелик // Фінанси України. – 2005. – № 13. – С. 45-53.

60. Радова Н.В. Методи та інструменти управління кредитним ризиком у банках / Н.В. Радова, Ю.О. Гаркуша // Збірник наукових праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики». – 2018. – №26. – С. 64-71.

61. Серік Ю.В. Вдосконалення методів управління кредитним ризиком / Ю.В. Серік // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – 2016. – №12. – С.11-14.

62. Сівчук Т. Система кредитного скорингу в банках: зарубіжний досвід та українські моделі / Т. Сівчук // Наука молода. – 2013. – №19. – С.135-139.

63. Сідак О. Кредитний ризик та формування банківських резервів в умовах фінансової кризи / О. Сідак // Фінансовий ринок України. – 2015. – №5. – С. 6-7.

64. Стельмах В.С. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: науково-аналітичні матеріали / В.С. Стельмах, В.І. Міщенко, В.В. Крилова. – К.: Національний банк України, 2008

65. Стешенко О.Д. Управління кредитним ризиком комерційного банку / О.Д. Стешенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – №42. – С.327-330.

66. Танасієнко В.П., Ларіонова К.Л. Удосконалення систематизації видів та чинників кредитного ризику / В.П. Танасієнко, К.Л. Ларіонова //

Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених. – Хмельницький: ХНУ, 2022. – С.59-62.

67. Тарасевич Н. В. Стрес-тестування ризиків як інструмент антикризового управління діяльністю банків / Н. В. Тарасевич // Фінанси, облік, банки. – 2014. - № 1 (20). – С. 255 – 263.

68. Фінансово-інвестиційний словник : навч. посіб. / Б. А. Карпінський, О. В. Герасименко. – Львів: Магнолія Плюс, 2005. – 304с.

69. Харченко А.М. Щодо питання скорингу при наданні роздрібних банківських кредитів у сучасних економічних умовах України / А.М. Харченко // Вісник університету Банківської справи НБУ. – 2014. – №2(20). –С.165-168.

70. Хома І.Б. Оптимізація кредитного ризику з позиції захисту банківської установи: теоретичні та прикладні засади / І.Б. Хома, Ю.В. Миргородець // Приазовський економічний вісник. – 2021. – Вип.1(24). – С.196-201.

71. Acharya V.A. Should Banks Be Diversified? Evidence from Individual Bank Loan Portfolios / V.A. Acharya // Journal of Business. – 2016. – № 3. – P. 1355–1412.

72. Acharya V.A. Theory of systemic risk and design of prudential bank regulation / V.A. Acharya // Working paper London Business School. – 2017, January. – № 9. – P. 224–255.

